

UTJECAJ TURIZMA NA KVALITETU ŽIVLJENJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA NA PRIMJERU GRADA NOVALJE

Švarčan, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac
University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:770630>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied
Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

**UTJECAJ TURIZMA NA KVALITETU ŽIVLJENJA
LOKALNOG STANOVNIŠTVA NA PRIMJERU GRADA
NOVALJE**

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, srpanj 2021.

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

ANA ŠVARČAN

**UTJECAJ TURIZMA NA KVALITETU ŽIVLJENJA
LOKALNOG STANOVNIŠTVA NA PRIMJERU GRADA
NOVALJE**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: dr.sc. Draženka Birkić, viši predavač

Matični broj indeksa studenta: 0618613051

Karlovac, srpanj 2021.

SAŽETAK

Turizam je nositelj razvoja gospodarstva Republike Hrvatske te kao takav ima veliki utjecaj na rast i razvoj pojedine turističke destinacije, pa je od turizma 2018. godine ostvareno 10 milijardi eura prihoda, čineći tako 19,6% bruto domaćeg proizvoda Republike Hrvatske.¹ Sve više ljudi sudjeluje u turističkim kretanjima, a time ostavljaju i sve veći utjecaj na prostor i život ljudi koji u tome prostoru trajno borave. Novalja je jedna od najpoželjnijih jadranskih turističkih destinacija u Hrvatskoj, ponajprije, radi dinamičnog i raznolikog noćnog života, a shodno tome iz godine u godinu bilježi porast broja turističkih dolazaka i noćenja. Novalja turizam bazira na clubbing turizmu, koji je značajno utjecao na razvoj Grada Novalje i na samu kvalitetu života lokalnog stanovništva. Clubbing turizam uključuje odlazak u noćne klubove s ciljem uživanja u popularnoj glazbi, piću i socijalizaciji.² Posljedica je želje mladih ljudi da promijene svakodnevicu, te da se prije svega opuste i zabave u društvu svojih vršnjaka. Zahvaljujući tom specifičnom obliku turizma Novalja se izdvojila od konkurencije, te svoj turistički razvoj temelji na imidžu clubbing destinacije. Grad Novalja je prvi turistički grad u Republici Hrvatskoj koji je prepoznao probleme koji sa sobom nose nove specifične vrste turizma (festivalski, zabavni, clubbing turizam) za što je usko vezana buka i često po okoliš devastirajuće ponašanje turista u poznatoj turističkoj destinaciji kao i kriminalne radnje, te je time ovaj grad postao pozitivan primjer drugim turističkim destinacijama Republike Hrvatske jer je uspješno uskladio turistička kretanja i razvoj clubbing turizma temeljenog na brojnim noćnim klubovima koncentriranih ponajprije na području Zrća.

Ključne riječi: turizam, turistička kretanja, Novalja, clubbing turizam.

¹Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (online), Turizam u brojkama 2018., https://hrturizam.hr/wp-content/uploads/2019/06/190614_HTZ-TUB_2018_hrv.pdf (21.01.2021)

²Dictionary, <https://www.dictionary.com/browse/clubbing> (21.01.2021)

SUMMARY

Tourism is the carrier of the development of the economy of the Republic of Croatia and as such has a great impact on the growth and development of individual tourist destinations, so tourism in 2018 generated 10 billion euros in revenue, making 19.6% of gross domestic product of the Republic of Croatia.³ More and more people participate in tourist movements, and thus leave an increasing impact on the space and life of people who permanently reside in that area. Novalja is one of the most desirable Adriatic tourist destinations in Croatia, primarily due to its dynamic and diverse nightlife, and consequently from year to year there is an increase in the number of tourist arrivals and overnight stays. Novalja tourism is based on clubbing tourism, which has significantly influenced the development of the City of Novalja and the quality of life of the local population. Clubbing tourism involves going to nightclubs with the aim of enjoying popular music, drinking and socializing.⁴ It is a consequence of the desire of young people to change their everyday life, and above all to relax and have fun in the company of their peers. Thanks to this specific form of tourism, Novalja stood out from the competition, and its tourism development is based on the image of a clubbing destination. The City of Novalja is the first tourist town in the Republic of Croatia to recognize the problems that come with new specific types of tourism (festival, entertainment, clubbing tourism) which is closely related to noise and often environmentally devastating behavior of tourists in famous tourist destinations and criminal activities, and thus this city has become a positive example to other tourist destinations in the Republic of Croatia because it has successfully harmonized tourist trends and the development of clubbing tourism based on numerous nightclubs concentrated primarily in the area of Zrće.

Keywords: *tourism, tourist developments, Novalja, clubbing tourism.*

³Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (online), Turizam u brojkama 2018., https://hrturizam.hr/wp-content/uploads/2019/06/190614_HTZ-TUB_2018_hrv.pdf (21.01.2021)

⁴Dictionary, <https://www.dictionary.com/browse/clubbing> (21.01.2021)

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
1.1. Predmet i cilj rada.....	3
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	3
1.3. Sadržaj i struktura rada	3
2. TURIZAM I KVALITETA ŽIVLJENJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA	4
2.1. Percepcija kvalitete življenja	4
2.2. Lokalno stanovništvo i kvaliteta življenja	5
3. UTJECAJI TURIZMA KOJI SE ODRAŽAVAJU NA KVALITETU ŽIVLJENJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA.....	8
3.1. Ekonomski utjecaji turizma	8
3.2. Sociokulturni utjecaji turizma	12
3.3. Utjecaji turizma na okoliš	15
4. PROMETNO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ GRADA NOVALJE	19
5. TURISTIČKI RAST I RAZVOJ GRADA NOVALJE	21
5.1. Pregled razvoja turizma	21
5.2. Čimbenici turističkog razvoja grada Novalje.....	22
5.2.1. Prirodni turistički atraktivni resursi.....	22
5.2.2. Društveni turistički atraktivni resursi	25
5.3. Receptivni kapaciteti	30
5.4. Turistički promet	32
6. KRITIČKA ANALIZA POSLJEDICA RAZVOJA TURIZMA U GRADU NOVALJI	35
7. ZAKLJUČAK.....	40
POPIS LITERATURE	42
9. POPIS ILUSTRACIJA.....	46
10. POPIS TABLICA I GRAFIKONA.....	47

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovog rada je istražiti iz sekundarnih izvora podataka i dostupnih relevantnih izvora kako je clubbing turizam, kao specifičan oblik turizma, odnosno kako je razvoj clubbing destinacije Novalje utjecao na kvalitetu življenja lokalnog stanovništva. Najvažnija komponenta razvoja Grada Novalje je upravo turizam, čiji se razvoj temelji ponajprije na festivalskom i zabavnom turizmu po čemu je ova destinacija poznata diljem Republike Hrvatske, ali i Europe i svijeta. Stoga je cilj rada prikazati kako je grad Novalja odgovorio na brojne izazove vezane uz clubbing turizam i kako je indirektno takav oblik turizma utjecao na kvalitetu življenja lokalnog stanovništva.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Kako bi se što kvalitetnije istražila problematika rada korišteni su različiti izvori podataka, od stručnih knjiga do internet stranica područja turizma i menadžmenta. Ovaj rad istražuje, proučava i analizira već postojeće podatke, tako da je primjenjena metoda prikupljanja podataka „*desk research*“. Za obradu podataka korištene su znanstvene metode poput analize, klasifikacije, indukcije, dedukcije i deskripcije.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad čini sedam poglavlja. Prvo poglavlje rada je uvod raščlanjen na predmet i cilj rada, izvore podataka i metode prikupljanja te sadržaj i strukturu rada. Drugo se poglavlje odnosi na turizam i kvalitetu življenja lokalnog stanovništva, a treće na utjecaje turizma koji se odražavaju na kvalitetu življenja lokalnog stanovništva. Četvrto poglavlje se odnosi na prometno-geografski položaj grada Novalje, a peto se poglavlje odnosi na turistički rast i razvoj grada Novalje. U šestom poglavlju dana je kritička analiza posljedica razvoja turizma u gradu Novalji. Rad završava zaključkom, popisom korištene literature, popisom ilustracija, te popisom tablica i grafikona.

2. TURIZAM I KVALITETA ŽIVLJENJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA

2.1. Percepcija kvalitete življenja

Sposobnost lokalnog stanovništva za prihvatanje posjetitelja i turističkog razvoja igra značajnu ulogu u održivom turističkom razvoju svake priobalne destinacije pa tako i grada Novalje. Ukoliko razvoj turizma potiče i kvalitetu življenja lokalnog stanovništva pretpostavka je da će i takav oblik turističkog razvoja biti prihvaćen od strane lokalne zajednice.

Istovremeno se nameće i pitanje „Što je to kvaliteta življenja?“ odnosno „što predstavlja kvalitetu življenja lokalnog stanovništva u priobalnim turističkim destinacijama gdje turizam kao gospodarska djelatnost gotovo da dominira, sa svim svojim pozitivnim i negativnim učincima na kvalitetu življenja lokalnog stanovništva?“

Kvaliteta života subjektivno je doživljavanje vlastitog života određeno objektivnim okolnostima u kojima osoba živi, karakteristikama ličnosti koje utječu na doživljavanje realnosti i njenog specifičnog životnog iskustva.⁵

Prema tome kvaliteta života pojedinca ovisi o osobnom prethodnom iskustvu, sadašnjem stilu života te nadama i ambicijama za budućnost. Također, jedna od definicija kvalitete života je sveukupno, opće blagostanje koje uključuje objektivne čimbenike i subjektivno vrednovanje fizičkog, materijalnog, socijalnog i emotivnog blagostanja, zajedno s osobnim razvojem i svrhovitom aktivnošću, a sve vrednovano kroz osobni skup vrijednosti određene osobe.⁶

Na osnovi analize brojnih studija i definicija kvalitete života utvrđuje da se u većini istraživanja o kvaliteti života javlja sedam osnovnih područja:⁷

1. zdravlje

⁵Krizmanić M., Kolesarić, V., Pokušaj konceptualizacije pojma kvalitete života, Primijenjena psihologija, str. 179–184, god. 10, br. 3, 1989.

⁶Felce, D. i Perry, J., Quality of life: A Contribution to its definition and measurement, Cardiff, Wales, UK; Mental Handicap in Wales Applied Research, str. 30, 1993.

⁷Cummins, R. A., On the trail of the gold standard for life satisfaction. Social Indicators Research, 35, str. 179–200., 1995.

2. emocionalna dobrobit (engl. emotional well-being)
3. materijalno blagostanje
4. bliski odnosi s drugim ljudima (obitelj, prijatelji, partner, značajne osobe)
5. produktivnost
6. društvena zajednica
7. sigurnost

Kvaliteta življenja jeste termin kojemu se u različitim situacijama daje različito tumačenje. Kao što možemo vidjeti različita istraživanja kreću od različitih definicija i operacionalizacije kvalitete življenja.

2.2. Lokalno stanovništvo i kvaliteta življenja

Stanovništvo je značajan čimbenik društvenog i gospodarskog razvitka, kao i korištenja konkretnog prostora. Na obilježja i razvitak stanovništva djeluju biološki, socijalni, gospodarski, kulturno-obrazovni i zdravstveni, psihološki, ali i politički i drugi čimbenici. Poduzimanjem adekvatnih mjera u okviru ekonomske i demografske politike, uspostavljanjem održivog turističkog razvoja otočnih destinacija moguće je zaustaviti negativna demografska kretanja koja su nažalost karakteristična za jadranske otoke.⁸

Pod pojmom *lokalnog stanovništva* misli se na određeni broj ljudi koji žive unutar neke priobalne destinacije. Lokalno stanovništvo svojom kulturom, tradicijskim vrijednostima i nasljeđem, te znanjem, susretljivošću i gostoljubljivošću dodjeljuju destinaciji specifična obilježja, odnosno identitet zbog kojeg postaje poželjna za posjetiti. Važno je naglasiti kako lokalno stanovništvo nije homogena grupa te se unutar takve skupine mogu razaznati primjerice poduzetnici, vlasnici nekretnina, djelatnici u turizmu i slično. Postoji i tzv. *eksterno stanovništvo* koje obuhvaća ljude koji ne žive u određenoj priobalnoj destinaciji, ali imaju legitimno pravo biti uključeni u određene odluke te oni koji su rođeni u destinaciji, odselili su se iz iste, ali su još uvijek na određeni način povezani s destinacijom.⁹

⁸Franjić, J., Održivi razvoj turizma otoka Cresa, 2018., str. 30

⁹Birkić, D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Doktorska disertacija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016., str. 86

Kada govorimo o razvoju turizma u priobalnoj turističkoj destinaciji kakva je i sama Novalja i kvaliteti življenja treba imati na umu da jedan od glavnih razloga bavljenja turizmom jeste poboljšanje kvalitete življenja lokalnog stanovništva.

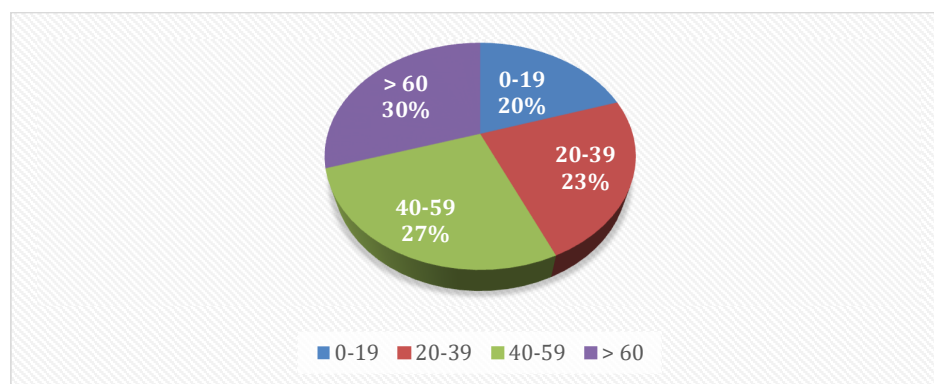
Tablica 1. Broj stanovnika Ličko-senjske županije i Grada Novalje 2001. i 2011. godine

	<i>Stanovništvo</i>	
	2001.	2011.
Grad Novalja	3.335	3.663
Ličko-senjska županija	53.677	50.927

Izvor: vlastita izrada na temelju podataka iz Strategije ukupnog razvoja Ličko-senjske županije, 22.05.2021

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine Ličko-senjska županija bilježi značajan pad od 5,12 % u odnosu na broj stanovništva iz 2001. godine, i čime je najrjeđe naseljena županija u Republici Hrvatskoj. Prema popisu stanovništva 2011. godine u odnosu na prethodni popis iz 2001. godine zabilježen je porast broja stanovnika na prostoru Grada Novalje. U tom desetogodišnjem periodu zabilježen je porast od 328 stanovnika, odnosno konstatira se ukupni broj od 3.663 stanovnika.

Grafički prikaz 1. Dobna struktura stanovništva Grada prema popisu stanovništva iz 2011.godine

Izvor: vlastita izrada prema podacima DZS-a, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 01.06.2021)

Prosječna starost stanovnika u Gradu Novalji, na temelju podataka iz 2011. godine je 43,9 godina, Ličko-senjske županije 45,3 godine, dok je u Republici Hrvatskoj prosječna starost 41,7 godina te se može zaključiti da u Ličko-senjskoj županiji u odnosu na Grad i cjelokupnu Republiku Hrvatsku prevladava nešto starije stanovništvo. Najviše stanovnika Grada pripada

kontingentu starijem od 60 godina (30%), a najmanji broj stanovnika pripada kontingentu od 0 – 19 godina (20%), prema čemu se može zaključiti kako stanovništvo Grada Novalje pripada starijem tipu populacije.

Razina kvaliteta življenja lokalnog stanovništva u turističkoj destinaciji razvojem turizma trebala bi proporcionalno rasti. Zadovoljstvo životom u destinaciji je veće i raste tijekom faze zrelosti razvoja turizma jer stanovnici materijalno osjete posljedice turističkog razvoja, ali kada turistički razvoj počinje opadati, opada i kvaliteta življenja lokalnog stanovništva u destinaciji. Razvoj turizma podiže standard življenja lokalnog stanovništva, ali i opću kvalitetu življenja na turističkim receptivnim prostorima u smislu bogatije ponude raznih proizvoda, usluga i sadržaja koji su u prvom redu namijenjeni turistima, ali ostaju na raspolaganju i lokalnom stanovništvu.¹⁰

¹⁰Birkić, D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Doktorska disertacija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016., str. 219

3. UTJECAJI TURIZMA KOJI SE ODRAŽAVAJU NA KVALITETU ŽIVLJENJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA

3.1. Ekonomski utjecaji turizma

Bit turističkog razvoja počiva na činjenici da se turizam ponajprije razvija zbog njegovih ekonomskih koristi koje u većoj ili manjoj mjeri pridonose razvoju gospodarstva i ekonomskog blagostanja lokalnog stanovništva.

Među glavnim ekonomskim koristima koje turizam donosi svakoj priobalnoj destinaciji treba svakako istaknuti rast dohotka, rast zapošljavanja, kapitalna ulaganja i porast javnih prihoda, te poticanje lokalnog rasta i razvoja. Dok je s jedne strane turizam poželjan partner u općem gospodarskom razvoju priobalne destinacije, s druge strane taj isti razvoj generira određene troškove i štetu koje je nužno predvidjeti, njima upravljati i po potrebi ih sanirati. Ekonomska korist turizma razlikuje se od destinacije do destinacije, a odnosi se na ukupnost inicijalne turističke potrošnje ostvarene u gospodarskim djelatnostima koje izravno apsorbiraju turističku potrošnju, a to su ponajprije ugostiteljstvo, turističko posredništvo, promet i trgovina na malo.¹¹

Nedvojbeno, razvoj turizma podiže standard življenja lokalnog stanovništva, ali i opću kvalitetu življenja, na turistički receptivnim prostorima u smislu bogatije ponude raznih proizvoda, usluga i sadržaja, koji su u prvom redu namijenjeni turistima, ali ostaju na raspolaganju i lokalnom stanovništvu. Kada je riječ o gospodarskim interesima lokalne zajednice, tada se ponajprije misli na zapošljavanje lokalnog stanovništva, odnosno stjecanje dohotka u okviru niza djelatnosti (privatnog i javnog) koje čine sustav turizma, a koje su izvor materijalne osnove za život na tom prostoru.¹²

¹¹Čavlek, N. i suradnici, Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, Zagreb, str. 263, 2011.

¹² Birkić, D., Primužak, A., Erdeljac, N., (2019) „Sustainable Tourism development of coastal destinations – the role and significance of local residents“, 101-120, Vol.5, 5th International Scientific Conference Tourism in Southern and Eastern Europe 2019- Creating Innovative Tourism Experiences : The way to Extended the Tourist Season, 16.-18. May 2019, Opatija.

Tablica 2. Ekonomske koristi i ekonomske štete razvoja turizma u priobalnim turističkim destinacijama

Ekonomske koristi	Ekonomske štete
• Rast dohotka subjekata turističke ponude (pravnih i fizičkih osoba) po osnovi ostvarene turističke potrošnje, • Rast javnih prihoda od sredstava prikupljenih po osnovi naplaćenih poreza i boravišnih pristojbi, • Rast bruto domaćeg proizvoda • Rast prihoda od izvoza proizvoda i usluga putem turizma (bilježi se na računu tekućih transakcija platne bilance), • Rast direktnog i indirektnog zapošljavanja te restrukturiranje tržišta rada (naročito regionalnog), • Rast poduzetničke aktivnosti (malo i srednje poduzetništvo), • Rast kapitalnih ulaganja (privatnih i javnih), • Aktiviranje neprivrednih resursa (pretvaranje u turistički atraktivne resurse), • Osnaživanje regionalnog razvoja i interregionalne suradnje, • Poticanje općeg gospodarskog rasta i razvoja, • Rast životnog standarda lokalnog stanovništva	• Oportunitetni troškovi (ukoliko se investira u turizam, ne investira se nigdje drugdje) • Potreba investiranja u infrastrukturu koja je potrebna samo u određeno vrijeme u godini • Neravnomjernost u ostvarivanju učinaka tijekom godine (sezonalnost), • Rast vrijednosti nacionalne valute za vrijeme trajanja turističke sezone (sezonska aprecijacija), • Rast cijena proizvoda i usluga na turistički receptivnim područjima za vrijeme trajanja turističke sezone (sezonska inflacija), • Rast cijena nekretnina na turistički receptivnim prostorima (kontinuirano), • Rast rashoda po osnovi uvoza proizvoda i usluga zbog turizma, • Prekomjerna gospodarska ovisnost o turizmu, • Niska stopa povrata na investicije, • Odljev sredstava iz destinacije zbog uvoza roba odnosno plaćanja inozemne radne snage, • Rast društvenih troškova nastalih zbog razvoja turizma (npr. zbrinjavanje otpada, zagađenje)

Izvor: Prilagođeno prema Marzuki, A. Percepcija lokalnog stanovništva o turističkom razvoju, Turizam, str. 203-215.

U nastavku prikaz broja zaposlenih u turizmu, te prosječna neto plaća u 2018. godini, u turističkom sektoru u Republici Hrvatskoj.

Tablica 3. Zaposleni i neto plaće u turističkom sektoru 2018. godine u Republici Hrvatskoj

DJELATNOST	BROJ ZAPOSLENIH U TURIZMU lipanj 2018.	PROSJEČNA NETO PLAĆA U KN 2018.
Pružanje smještaja te priprema i usluživanje pića	80 504	5 171
Smještaj	41 826	5 861
Priprema i usluživanje hrane	38 678	4 175
Putničke agencije, organizatori putovanja	6 142	5 636
Ukupno zaposleni 2018.	1 206 344	
Prosječna neto plaća po zaposlenom u pravnim osobama u 2018. godini		5 211

Izvor: DZS, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/09-02-01_06_2018.htm, Zaposleni prema djelatnostima u lipnju 2018., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/09-01-01_06_2018.htm, Prosječne mjesečne neto i bruto plaće zaposlenih za lipanj 2018., DZS (2018.)

Iz tablice 3. vidljivo je da su neto plaće koje se isplaćuju u Republici Hrvatskoj u turističkom sektoru niske. Značajne ekonomske koristi proizlaze i iz širine obuhvata turizma. Rastom turističke potražnje, dohotka i životnog standarda, privlačenjem i realizacijom kapitalnih ulaganja privatnog sektora te zapošljavanjem na svim razinama stvara se rastuća osnovica za prikupljanje svih oblika poreza iz strukturno različitih djelatnosti (porez na dodanu vrijednost, dohodak i dobit te ostalih poreza kao što su trošarine, porez na potrošnju, prirez), doprinosa, mirovinsko i zdravstveno osiguranje i drugih pristojbi koje javni sektor prikuplja za financiranje infrastrukturnih i drugih projekata što direktno utječe na kvalitetu življenja u zajednici, kao i na niska primanja djelatnika u turizmu.

Lokalna će zajednica u svojoj sredini samo djelomično osjetiti ekonomske koristi od razvoja turizma jer veći dio ekonomskih koristi odlazi izvan lokalne sredine. Međutim, trošak sanacije štetnih društvenih i ekoloških posljedica razvoja turizma, djelomično i ekonomskih, pada na teret lokalnoj društvenoj zajednici koja treba često izdvojiti znatna novčana sredstva. Važno je

obratiti pozornost na što preciznije kvantificiranje ekonomskih koristi i troškova te raspodjelu ekonomske koristi od turizma kako bi ista bila pravedno distribuirana u društvu.¹³

Troškovi razvoja turizma uglavnom nastaju kao posljedica iskorištavanja raspoloživih resursa (fizičkih, ljudskih i financijski) i kao takvi su nažalost neizbježni. Bez obzira je li riječ o troškovima koji se pojavljuju očekivano ili neočekivano zbog izgradnje turističke infrastrukture i ekspanzije turističkog prometa na nekom prostoru, treba ih tretirati kao troškove razvoja turizma. To su troškovi javne infrastrukture, troškovi pripreme sezone (priprema objekata i opreme), troškovi zapošljavanja sezonske radne snage, troškovi obrazovanja za potrebe turizma, troškovi zdravstvenog sustava, troškovi zaštite od požara, troškovi zbrinjavanja otpada i reciklaža i slično. Sve te troškove nužno je predvidjeti iz razloga što su prijeko potrebni za funkcioniranje svake turističke destinacije.¹⁴

S druge strane postoje i troškovi razvoja koji se pojavljuju neočekivano i nisu posljedica tržišnog djelovanja. Tu je riječ o eksternalijama ili vanjskim učincima koji se na priobalnu turističku destinaciju prelijevaju iz okruženja. Na njih nije moguće djelovati, a uzrokuju vrlo fluktuirajuće troškove koji zahvaćaju cijeli sustav.

Tu spadaju:¹⁵

1. utjecaj rasta cijena nekretnina,
2. onečišćenje okoliša međunarodnog karaktera (mora, rijeka, zraka i slično),
3. zastarjelost turističkog proizvoda destinacije u kontekstu konkurentskog okruženja (promjena tržišnih trendova u strukturi putovanja),
4. rast cijena na svjetskom tržištu,
5. globalna financijska kriza.

¹³ Birkić, D., Čubelić Pilića, I., Kljajić Šebrek, J.: The role of local government in planning of sustainable tourism of coastal destination, 22nd Biennial International Congress, TOURISM & HOSPITALITY INDUSTRY 2014, Trends in Tourism and Hospitality Management, Original Scientific paper, ISSN 1848-4581, Opatija, 08.-09. May 2014.

¹⁴ Birkić, D., Primužak, A., Varičak, I., The influence of local government upon the sustainable tourism development of a coastal destination, str. 16 -32, 24th International Congress, TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY 2018, Trends and Challenges, Original Scientific paper, ISSN 2623-7407, Opatija, April 26 – 27 2018.

¹⁵ Birkić, D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Doktorska disertacija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016., str. 31

3.2. Sociokulturni utjecaji turizma

Kako bi se mogli proučiti sociokulturni učinci turizma, trebaju se uzeti u obzir svi sudionici koji se javljaju u turizmu. Kod ostvarenja kulturnog kontakta važno je razlikovati lokalno stanovništvo i njihovu kulturu, turiste i turističku kulturu, rezidualnu kulturu te djelatnike u turizmu. U turizmu se miješaju ljudi i kulture koje su jedinstvene svakoj lokalnoj zajednici, a bolje razumijevanje tih kultura dovodi do shvaćanja turizma kao faktora promjene u zajednici, ali i izvan nje. Turisti zbog nepoznavanja lokalne kulture, financijske premoći i stereotipnih zahtjeva ohrabruju masovnu proizvodnju.¹⁶

Sposobnost lokalnog stanovništva za prihvatanje posjetitelja i turističkog razvoja igra značajnu ulogu u privlačenju i zadovoljavanju posjetitelja. Gledajući sa sociokulturnog gledišta zabrinjavajuća je činjenica da zbog tih aktivnosti propadaju obrti koji su se bavili izradom tradicijskih proizvoda, no česta je i suprotna pojava pri čemu u velikim gradovima zemalja u razvoju brojni tradicijski proizvodi prodaju na tržnicama kao luksuzna roba za turiste, a lokalno stanovništvo kupuje plastične ili metalne proizvode u trgovinama. Turizam nije jedini uzrok propadanja tradicijskih obrta, već je to i modernizacija društva. Prema rezultatima priličnog broja studija koje su izrađene tijekom 80-ih godina prošlog stoljeća, većina ispitanika vidi ekonomske učinke turizma uglavnom pozitivnima, a negativnima odnosno neutralnima smatra sociokulturne, pravne i ekološke učinke.¹⁷

Pozitivni sociokulturni učinci turizma ogledaju se kroz:¹⁸

- turizam potiče lokalni ponos,
- turizam unaprjeđuje suradnju, razumijevanje i mir,
- turizam pomaže izgradnju javne infrastrukture,
- turizam osigurava sredstva za restauraciju i konzervaciju nasljeđa,
- turizam pridonosi oživljavanju lokalnih umjetnosti i obrta te arhitektonske tradicije.

¹⁶Jeličić, D.A.: Turizam vs. Identitet – Globalizacija i tradicija, Etnološka istraživanja, 2006., str. 162

¹⁷Ibid., str. 165

¹⁸Birkić, D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Doktorska disertacija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016., str. 166

Negativni sociokulturni učinci turizma se ogledaju kroz :¹⁹

- migratorni pritisci na turistička područja, posebno obalna te s tim povezana depopulacija ruralnih i slabije razvijenih područja,
- povećani porezni pritisak radi izgradnje turizmu potrebne infrastrukture izaziva brojne socioekonomske posljedice,
- komercijalizacije lokalne kulture, degradacija okoliša, gubljenje identiteta (promjene u korištenju jezika u destinaciji, nametanje strane kulture od strane posjetitelja..), porast stope kriminala i vandalizma, pojačana eksploatacija kulturno-povijesnih resursa

Stil života, običaji i tradicija lokalnog stanovništva dolaskom turista doživljavaju bitne promjene. Kultura lokalne zajednice neizbježno se i nepovratno mijenja s razvojem turizma.

Zbog negativnih utjecaja nastalih turističkim kretanjima, lokalna zajednica i lokalno stanovništvo tijekom vremena prolaze kroz određene razvojne faze koje koincidiraju s razvojnim fazama identificiranim *Butlerovom krivuljom životnog ciklusa destinacije*. Doxey je 1975. godine identificirao faze prikazavši ih kroz tzv. *Indeks iritacije* generiran kontaktima gosta i domaćin, tzv. *iridex*.²⁰

Tablica 4. Doxeyev indeks iritacije

Doxey indeks	Socijalni odnos	Odnos moći
Euforija	Inicijalne faze razvoja, posjetitelji i investitori su dobro došli	Postoji malo planiranja i kontrole; veliki je potencijal za kontrolu od strane lokalnih pojedinaca i grupa
Apatija	Kontaktira se s posjetiteljima: kontakti između stanovnika i posjetitelja su više formalni (komercijalni)	Planiranje se uglavnom odnosi na marketing; turistička industrija počinje pokazivati interes
Smetnje	Dosegnuta točka saturacije: Stanovništvo sumnja u turističku industriju	Planovi se više odnose na povećanje infrastrukture a manje na limitiranje rasta; počinju se javljati lokalne protestne grupe
Antagonizam	Otvoreno pokazivanje iritacije; na posjetitelje se gleda kao na uzročnike problema	Planiranje se nadopunjuje ali promocije se usmjerava prema trošenju reputacije: borba moći između interesnih skupina može pojačati kompromise

Izvor: Doxey, G.V.: A causation theory of visitor – resident irritants: Methodology and research inferences. Travel and Tourism Research Associations Six Annual Conference Proceedong, San Diego, str. 195-198. preuzeto iz Smolčić Jurdana, Prednosti i ograničenja primjene koncepcije održivog razvoja turizma, 1999.

¹⁹Ibid., str. 167

²⁰Ibid., str. 70

Temeljne postavke Doxeyovog indeksa iritacije modela životnog ciklusa su da zajednica u destinaciji prolazi kroz različite faze turističkog razvoja tako da se reakcije lokalnog stanovništva postupno mijenjaju od euforije, preko apatije do iritacije i antagonizma. Utjecaj turizma na sociokulturne interakcije odvija se izuzetno brzo i može prouzročiti nepopravljive štetne posljedice. Vidljiv je tek s vremenskim odmakom, npr. promjene u demografskom okruženju, promjene u strukturi obitelji, smanjenoj stopi nataliteta, prihvaćanju novih običaja kao svoj način života, psihofizička opterećenja, promjene religijske strukture stanovništva, oštećivanje kulturno povijesne baštine i dr.²¹

Održivi turistički razvoj najčešće se definira kao razvoj koji poštuje i sociokulturnu izvornost (autentičnost) domaćina, čuva izgrađeno i životno kulturno nasljeđe i tradicionalne vrijednosti te doprinosi interkulturalnom razumijevanju i toleranciji. Sociokulturna održivost jamči kompatibilnost razvoja s očuvanjem kulture i sustava vrijednosti ljudi na koje taj razvoj utječe te trajno održanje i isticanje identiteta lokalne zajednice.²²

Odgovoran odnos lokalne zajednice prema prirodnoj i kulturnoj baštini temeljna je pretpostavka održivog sociokulturnog razvoja turizma. Ključno je da primjenom sociokulturnog načela održivog turističkog razvoja bude omogućeno očuvanje i zaštita tradicije lokalne zajednice bez narušavanja bogatstva raznovrsnosti. Sociokulturna načela održivosti i njihova zaštita unutar turističke destinacije zadaća je cijelog društva, međutim tu najviše doprinosa može dati lokalna samouprava koja će svojim instrumentima upravljanja izravno poticati očuvanje kulturnog nasljeđa te na taj način štititi identitet lokalne zajednice koji ujedno predstavlja i turistički proizvod destinacije.

Clubbing turizam uzrokuje i sociokulturne promjene. Činjenica je da se ljudi ponašaju opuštenije kada su na odmoru, što je izraženije kod mladih ljudi, a prilikom toga dolazi do povećanog eksperimentiranja i uporabe droga. Mladi turisti osjećaju se manje suzdržano, osjećaju potrebu za nekom vrstom akcije, što se ponajprije odnosi na konzumaciju raznih droga.

Iako je Zrće brendiralo destinaciju Novalje te značajno pridonijelo općem gospodarskom razvoju Novalje, popravljajući ekonomskog statusa lokalnih stanovnika, te otvaranju novih djelatnosti, dio stanovnika Novalje smatra da im Zrće i razuzdani posjetitelji donose više štete

²¹Birkić, D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Doktorska disertacija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016., str. 33

²²Ibid., str. 136

nego koristi.²³ Novalju se počelo nazivati oazom seksa, alkohola i droge što ima negativni utjecaj na percepciju destinacije kod velikog broja stalnih gostiju koji posjećuju Novalju.

Lokalnom stanovništvu smeta buka koja dolazi sa Zrća, porast uporabe alkohola i droge u destinaciji te ponašanje određenih skupina turista. Osim domicilnog stanovništva Novalje, nezadovoljne su i ostale skupine turista (obiteljski, rekreativni i kulturni turisti), stoga je lokalna vlast pokrenula projekt pod nazivom *Turistički bonton* čiji je temeljni cilj zaustavljanje nezadovoljstva lokalnog stanovništva i stvaranje ugodne atmosfere za sve posjetitelje. Buka je uspješno regulirana uvođenjem sustava za kontrolu buke, a jačina zvuka ograničena je na 102 decibela.²⁴

Spomenuta negativna ponašanja turista uzrokovala su porast negativnog gledanja na Zrće među lokalnim stanovništvom. Većina stanovnika smatra da treba ulagati u sportski i rekreativni turizam, zdravstveni, obiteljski te nautički turizam, dok se ulaganja u daljnji razvoj partijanerskog turizma smatraju nepotrebnim i nepoželjnim.

3.3. Utjecaji turizma na okoliš

Turizam se u većini priobalnih destinacija doživljava kao meka industrija čiji je utjecaj na okoliš zanemariv, a koja brzo i znatno popravlja gospodarsku sliku i doprinosi blagostanju lokalnog stanovništva. Iznimna potražnja za prostorom i drugim prirodnim bogatstvima obalnog područja povećava rizik degradacije osjetljivih obalnih ekosustava i prirodnih bogatstava kao što su ribolovni fond, vrijednosni krajobrazi, močvare, riječne delte, morsko dno. Priroda je milijunima godina stvarala jedan sustav, a čovjek u potrazi za kvalitetnim prostorom uništava prirodu. Pitanje je sa koliko znanja čovjek zadire u prirodne prostore. Čovjek upravlja turizmom, ali je i sudionik u turizmu. Za razvoj turizma neophodna je izgradnja smještajnih objekata, prometne i druge infrastrukture, ugostiteljskih objekata, objekata za razonodu i zabavu u slično, što sve pridonosi devastaciji prirode kao i sama masovnost turizma. Posebna opasnost priobalnim destinacijama prijeti i od klimatskih promjena, podizanjem razine mora,

²³Uriely, N., Belhassen, Y., Drugs and risk – taking in tourism, *Annals of Tourism Research*, 2005., str. 342

²⁴Kožul, D., Utjecaj clubbing turizma na transformaciju Grada Novalje, 2018., str. 34

poplava i razarajućih klimatskih pojava (pijavice i sl.) koje su stalna prijetnja kako sredozemnoj obali, pa tako i hrvatskoj obali.²⁵

Grad Novalja posebno je ugrožen masovnim turizmom, pretjeranom urbanizacijom i nekontroliranom gradnjom. Urbanističkim planom uređenja naselja Novalja, obuhvaća se prostor od 215,61 ha kopnene površine. Unutar čitave površine naselja Novalja sa ukupnom veličinom teritorija od 44,20 km² (4.420 ha) navedeni obuhvat Plana od 215,61 ha sudjeluje sa oko 5%, što znači da se isti odnosi na značajnije urbanizirano središnje područje, predviđeno za budući razvoj.

Tablica 5. Postojeća i planirana namjena površina

Namjena	Postojeća		Planirana	
	Površina ha	Udio %	Površina ha	Udio %
Mješovita (stambeno-poslovna)	99,32	46,06	147,82	68,55
Društvena	3,01	1,39	3,36	1,56
Poslovna	3,55	1,65	3,68	1,71
Ugostiteljsko-turistička (hoteli)	1,87	0,87	10,11	4,69
Ugostiteljsko-turistička (obiteljski hoteli, pansioni)	2,80	1,30	-	-
Sportsko-rekreacijska	3,33	1,54	3,79	1,76
Prometne i pješačke površine	21,05	9,76	24,91	11,55
Parkirališta	1,30	0,60	0,22	0,10
Groblje	1,30	0,60	2,42	1,12
Gradski perivoj	14,80	6,86	12,68	5,88
Mediterranski vrt	2,50	1,16	3,29	1,53
Uređeno javno zelenilo	0,03	0,01	3,33	1,49
Objekti infrastrukture	0,03	0,01	-	-
Ukupno izgrađena površina	154,89	(71,84)	215,61	100
Neizgrađena površina	60,72	(28,16)	-	-
Ukupna površina	215,61	100	215,61	100

Izvor: Urbanistički plan uređenja naselja Novalja, 2015.

²⁵Smjernice za integralno upravljanje obalnim područjem Dubrovačko-neretvanske županije (SIUOPDNŽ) Regionalne razvojne agencije (RRA) DUNEA-e i Dubrovačko-neretvanske županije (DNŽ), Dubrovnik, 2011., http://www.edubrovnik.org/data/1326184830_246_mala_Smjernice%20za%20integralno%20upravljanje%20obalnim%20podru%C4%8Djem%20Dubrova%C4%8Dko%20-%20neretvanske%20%C5%BEupanije.pdf (21.01.2021)

U tablici je prikazana postojeća namjena površina Novalje gdje je vidljivo da ukupno neizgrađeno područje obuhvaća 60,72 ha, odnosno samo 28,16% kopnenog dijela prostora. Iskazani pokazatelji ukazuju na ograničene mogućnosti buduće izgradnje koja se planira usmjeriti samo na prostorno-funkcionalno dovršenje postojeće urbane strukture, kroz dodatne sadržaje i za potrebe novog stanovanja i dopune prometne mreže.²⁶ Temeljna organizacija prostora na području Grada Novalje proizlazi iz utvrđenih potreba i mogućnosti, ocjene prihvatnih kapaciteta, a pritom uvažavajući sva ograničenja koja proizlaze iz potrebe osiguranja održivog razvoja, odnosno da se korištenjem prostora trajno osiguraju njegove vrijednosti za potrebe budućih generacija.

Pozitivni učinci se vide u receptivnim područjima u kojima se provodi politika održivog razvoja turizma. Svaka bi se turistička politika trebala temeljiti na principima održivog razvoja, što podrazumijeva i ekološki aspekt turizma što uključuje očuvanje okoliša i prirodnih resursa za buduće generacije.

Pozitivni učinci turizma na okoliš su:²⁷

- zaštita i restauracija spomenika prirode i kulture te industrijskog i graditeljsko nasljeđa,
- stvaranje posebnih zaštićenih područja nacionalnih parkova, parkova prirode,
- održavanje šuma, plaža,
- poboljšanje infrastrukture

Negativni učinci u okolišu su uočljiviji te se o njima više govori, a turizam djeluje negativno na prirodu kroz:²⁸

- promjene broja i kvalitete biljnih i životinjskih zajednica uslijed gradnje objekata, uslijed lova, ribolova i ostalih aktivnosti u prirodi,
- onečišćenja vode, zraka i tla krutim, tekućim otpacima i bukom uslijed obavljanja različitih turističkih aktivnosti,
- erozija tla na obalama rijeka, na planinama, stvaranja klizišta neprimjerenom izgradnjom,
- smanjenje zaliha vode, fosilnih goriva, rizik od požara,
- vizualno onečišćenje i degradacija prostora- pretjerana izgradnja.

²⁶Urbanistički plan uređenja naselja Novalja, 2015., str. 18

²⁷Jeličić, D.A., Turizam vs. Identitet – Globalizacija i tradicija, Etnološka istraživanja, 2006., str.49

²⁸ Ibid., str. 51

Turizam na izgrađeni okoliš djeluje kroz:²⁹

- povećanje umjetno izgrađene površine,
- vizualni učinak (novi, neprimjereni stilovi gradnje, preizgrađenost prostora),
- infrastruktura (preopterećenje, gradnja novih objekata)

Štetni učinci na okoliš smanjuju vrijednost prirode kao atrakcije i mjesta za odmor. Atraktivnost prirodnog okoliša smanjuje se uslijed nagrđivanja okoliša neprimjerenom gradnjom, uslijed zagađenja, bukom ili zbog onečišćenja voda. Turističke destinacije počinju sličiti gradovima, pa sve više i više poprimaju karakter aglomeracija. Ekološki efekti povratnog djelovanja ogledaju se kroz smanjenje atraktivnosti uslijed štetnih učinaka na okoliš što vodi k jeftinijim i manje unosnim oblicima turizma.³⁰

Grad Novalja svoju turističku ponudu velikim dijelom temelji upravo na prirodnim ljepotama i kvaliteti prirodnih resursa. Zbog toga je očuvanje okoliša bitna odrednica budućeg gospodarskog razvitka ovog područja. Priobalne destinacije trebaju ugraditi kriterij održivosti u svoje proizvode i usluge kako bi zadovoljile ono što potencijalni posjetitelji žele i kako destinacija želi da se turisti odnose prema prirodnim i kulturnim vrednotama iste.

Lokalno stanovništvo doživljava turizam iz dvije različite perspektive, vizualna estetika i fizičko stanje zajednice. Drugim riječima, stanovnici koji vide štetu koju turisti nanose zajednici u vidu otpada, buke, vandalizma, prometa su oni koji su manje entuzijastični prema turizmu.³¹

²⁹ Ibid., str. 53

³⁰ Ibid., str. 57

³¹ Murphy, P. E., Community attitudes to tourism: A comparative analysis, *Tourism Management*, 1981., str. 189–195.

4. PROMETNO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ GRADA NOVALJE

Grad Novalja nalazi se u Ličko-senjskoj županiji, smještena na sjeverozapadnoj obali otoka Paga, te se proteže na 93 kvadratna kilometra. Obuhvaća 10 naselja, a to su Caska, Gajac, Kustići, Lun, Metajna, Novalja, Jakišnica, Potočnica, Stara Novalja, Vidalići i Zubovići, a prema popisu stanovništva iz 2011. godine broji 3.663 stanovnika. To je ruralno područje, s naglaskom na maslinarstvo i ovčarstvo. Dio područja čini ogoljeni teren, osobito područja sa istočne velebitske strane.³²

Slika 1. Geografski položaj Novalje

Izvor: Novalja, <https://www.novalja.hr/> (pristupljeno 17.11.2020)

Prometna povezanost otoka Paga, pa tako i Novalje, s kopnom je izuzetno dobra, pa tako od 30. svibnja do 30. rujna trajekti na liniji kopno (Prizna) - otok Pag (Žigljen) plove danonoćno, a u ostalom dijelu godine plove 13 puta dnevno u oba smjera.³³ Uz to, na južnu se stranu otoka može stići i preko Paškog mosta.

Brojne dnevne autobusne linije povezuju Novalju s gotovo svim krajevima Republike Hrvatske (Rijeka, Zagreb, Zadar, Split, ljeti Varaždin i Požega).

Brza brodska katamaranska linija povezuje Novalju s otokom Lošinjom, otokom Rabom i Rijekom, a u ljetnim mjesecima i s otokom Silbom i Suskom. Najbliža zračna luka udaljena je od Novalje 80 km ili oko sat vremena vožnje (zračna luka Zemunik - Zadar).³⁴ Zračna luka

³²Grad Novalja, Strategija ukupnog razvoja, 2016.-2020., http://www.novalja.hr/admin/ustroj/strategija_ukupnog_razvoja_grada_novalje_2016-2020.pdf

³³Turistička zajednica Grada Novalje, <https://www.tz-novalja.hr/> (pristupljeno 17.11.2020.)

³⁴Ibid.

letovima je povezana sa ukupno 37 europskih zračnih luka, u Njemačkoj, Francuskoj, Švedskoj, Belgiji, Švicarskoj.

5. TURISTIČKI RAST I RAZVOJ GRADA NOVALJE

5.1. Pregled razvoja turizma

Ugodna klima, čisto more, razvedenost obale, raznolikost reljefa i brojne plaže samo su neki od preduvjeta koji su omogućili razvoj turizma u Novalji. Međutim, turizam se mogao početi nesmetano i značajnije razvijati tek kada su se zadovoljili ostali preduvjeti, poput cestovnog povezivanja hrvatske obale u jednu prometnu cjelinu, izgradnja paškog mosta, te uvođenje redovnih trajektnih linija.

Novalja je prije samo nekoliko desetljeća bila tipično selo težaka i ribara. Od ostalih jadranskih otočnih mjesta nije se ni po čemu značajnome razlikovala, sve do pojave turizma u ovim krajevima, koji joj je otvorio mnoge razvojne mogućnosti. U drugoj polovici 20. stoljeća turizam je snažno pokrenuo razvoj Novalje koja se iz malog ribarskog sela ubrzano pretvara u mediteranski gradić koji živi punim životom.³⁵ Dolazi do brze izgradnje komunalne infrastrukture, razvoja prometa, obrtništva, te posebno trgovine i ugostiteljske djelatnosti, ali i ostalih uslužnih djelatnosti važnih za turizam.³⁶

Paški most koji je povezoao otok s kopnom sagrađen je 1968. godine, a tih godina u Novalji se počinju pojavljivati automobili.³⁷ U tom malom otočnom mjestu počinju nicati brojni turistički objekti, broj smještajnih kapaciteta značajno raste, te dolazi do promjene identiteta samoga mjesta.

Kod ulaganja u prometnu infrastrukturu treba spomenuti obnovu trajektne luke, tj. proširenje i nadogradnju trajektne luke Prizna. Ponovno otvaranje luke za promet dogodilo se 2014. godine i tu treba naglasiti važnost investicije za razvoj turizma na otoku Pagu, ali i za sveukupni razvoj Ličko-senjske županije jer se radi o ulaganjima u šestu luku po broju prevezenih putnika i vozila u Republici Hrvatskoj.³⁸

³⁵Denona – Bogović, N.: Strategija gospodarskog razvitka Grada Novalje 2010.-2020., Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka – Novalja, 2010., str. 50

³⁶Ibid., str. 51

³⁷Ibid., str. 55

³⁸Ponovno uspostavljena trajektna linija Prizna-Žigljen, <https://www.lickosenjska.hr/index.php/component/k2/item/236-ponovno-uspostavljena-trajektna-linija-prizna-zigljen> (25.01.2021.)

5.2. Čimbenici turističkog razvoja grada Novalje

Turističku atrakcijsku osnovu čine prirodni i društveni resursi određenog područja. Prema definiciji, turistički resursi su prirodna ili društvena dobra koja se mogu turistički iskoristiti, odnosno one pojave, objekte, događaje i slično koje privremeni posjetitelji (turisti i izletnici) posjećuju tijekom svog putovanja zbog visokog stupnja privlačnosti, odnosno atraktivnosti.³⁹

Stoga se turistička ponuda grada Novalje temelji na prirodnim i društvenim atraktivnostima među kojima dominiraju prostrane prirodne plaže, a turističkom ponudom dominira ponuda sunca i mora, clubing ponuda, kulturna baština i gastronomija.

5.2.1. Prirodni turistički atraktivni resursi

Osim mora i ugodne mediteranske klime, prirodni resursi Novalje su i plaže. Plaže su vrlo prostrane, pješčane i šljunčane, s čistim morem, te odličnim pristupom i ulazom u more. Neke od plaža su Caska, Planjka, Straško, Ručica, Babe, Lokunje, Jadra, dok je najpoznatija od svih plaža Zrće – njezin obalni dio prostrana je šljunčana površina, a na plaži se mogu koristiti razni sportsko rekreativni i zabavni sadržaji, te kvalitetna ugostiteljska ponuda, a od 2003. godine ima Plavu zastavu.⁴⁰ Popularno nazvana Hrvatskom Ibizom. Njena dužina iznosi oko 500 metara, a dio neposrednog zaleđa pokriva borova šuma alepskog i crnog bora, što daje još veću krajobraznu vrijednost plaži. U 2009. godini u britanskim novinama Daily Telegraph, u velikom članku o hrvatskim plažama, Zrće i Planjka svrstane su među najbolje: Zrće za zabavu i aktivni odmor, a Planjka kao pješčana oaza.⁴¹ Sve plaže udaljene su od Novalje do tri kilometra, tvoreći oko nje svojevrsni prsten, te se do svih može doći automobilom.⁴² Plaže kao dio obalnog područja temelj su konkurentne prednosti i generator su prihoda. Ukupna dužina plaža na području Grada Novalje iznosi 11.685 metara, dok je ukupna površina tih istih plaža 133.289 metara kvadratnih.⁴³

³⁹Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. i suradnici, Turizam: Ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, Zagreb, 2011., str. 129

⁴⁰Grad Novalja, https://www.novalja.hr/22/plaze_novalje.html (22.01.2021.)

⁴¹Strategija gospodarskog razvitka Grada Novalje 2010-2020, http://www.novalja.hr/admin/ustroj/strategija_gospodarskog_razvitka_grada_novalje.pdf

⁴²Turističke priče, <https://www.turistickepriče.hr/istrazili-smo-7-najboljih-plaza-novalje/> (22.01.2021.)

⁴³Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području Ličko-senjske županije, 2017., http://www.lszlira.hr/images/pdfdoc/2017/Regionalni_program_ure%C4%91enja_i_upravljanja_morskim_pla%C5%BEama_na_podru%C4%8Dju_Li%C4%8Dko-senjske_%C5%BEupanije_10.pdf (25.05.2021.)

Temeljem Zakona o zaštiti prirode, zaštićena su i druga područja prirodnih vrijednosti kao primjerice poseban botanički rezervat – nalazište divlje masline na poluotoku Lun. Nalazište divlje masline višestoljetne starosti prostire se na sjevernom dijelu poluotoka Luna sa površinom od 24 hektara i broji više od 80.000 stabala divljih maslina. Najstarija maslina u Lunu stara je 1.600 godina, što je posebna vrijednost ovog maslinskog vrta. To je jedino nalazište divlje masline na jadranskoj obali, te je u tom rezervatu zabranjena sječa stabala i unašanje biljnih vrsta, kao i svi drugi zahvati koji bi doveli do promjene stanja i izgleda rezervata. Također valja spomenuti i ornitološki rezervat – Kolanjsko blato, močvarno stanište koje se ističe bogatstvom i raznolikošću ptičjeg svijeta sa čak 163 vrsta ptica i nekoliko endemičnih vrsta. Rezervat se prostire na 525 hektara.⁴⁴

Slika 2. Plaža Zrće

Izvor: Visit Pag, <https://www.otok-pag.hr/tours/plaza-zrce/PG-TR-138> (30.01.2021.)

Klima na području Novalje je mediteranska s toplim, suhim ljetima i blagim zimama. Izmjerene temperature u srpnju i kolovozu iznose 27°C, dok većina padalina pada u jesenskim i zimskim mjesecima. Važan element klime je i bura, koja utječe na vegetaciju, ali i na nemogućnost produljenja turističke sezone, te je sjeveroistočna strana Novalje izložena jakoj buri.

Kakvoća mora također je jedan od važnih faktora koji utječu na odabir destinacije, pa se tako program praćenja kakvoće mora za kupanje provodi u sezoni kupanja od 1. svibnja do kraja sezone kupanja. Uzorci mora uzimaju se i obrađuju svakih petnaest dana. Ispituju se fizička, kemijska i biološka svojstva morske vode, a sve to u svrhu očuvanja zdravstvenih standarda

⁴⁴Strategija gospodarskog razvitka Grada Novalje 2010-2020, 2010.
http://www.novalja.hr/admin/ustroj/strategija_gospodarskog_razvitka_grada_novalje.pdf (25.01.2021.)

ispravnosti vode za kupanje. Sva dosadašnja mjerenja pokazala su da novaljske plaže imaju izvrsnu kvalitetu mora.⁴⁵

Područje Grada Novalje, po svojim je geološkim karakteristikama izrazito krškog tipa. U geomorfološkom smislu reljef je jako raščlanjen, sa karakterističnim uzvisinama, te flišnim dolinama sa plodnim ravninama i morskim uvalama. Najveći dio terena izgrađen je od karbonatnih stijena, a znatno manju površinu zauzimaju eocenski fliš, lapori i pješčenjaci. Ta područja ujedno predstavljaju i obradivo zemljište. Novaljsko polje u geološkom je pogledu nastavak Ravnih kotara i zato je vrijedan gospodarski resurs s aspekta poljoprivredne proizvodnje.⁴⁶

Sjeveroistočni dio otoka, posebno padine prema Velebitskom kanalu, izložen je razornom djelovanju bure. Središnji i jugozapadni dio otoka odlikuju se većim hidrološkim pojavama i bujnijom vegetacijom, tj. razvijenim biljnim pokrovom. Posolica te razorna snaga bure pridonose ogoljavanju krša na sjeveroistoku otoka. Visoki predjeli otoka uglavnom su krševiti i bez jače vegetacije. Ovi najveći predjeli kamenjara koriste se kao pašnjaci. Najveći dio središnjega i jugozapadnog dijela otoka obrastao je šumom i makijom u kojoj prevladavaju šume bijelog hrast i hrasta medunca te pripadajuće mediteranske i submediteranske vrste. U središnjoj zoni, ispunjenoj velikim dijelom flišnim naslagama, nalaze se brojni izvori i povremeni vodotoci.

Planiranjem svih društveno-gospodarskih aktivnosti na otoku, trebalo bi izbjeći preoblikovanje krajolika koje bi moglo narušiti ili izmijeniti mozaični otočni ambijent.⁴⁷

⁴⁵Godišnji plan upravljanja pomorskim dobrom na području Grada Novalje u 2020., 2020., https://www.novalja.hr/db/db_dir/news/extra_dir/15052020c9ab/godisnji_plan_upravljanja_pomorskim_dobrom_za_2020_godinu.pdf (25.01.2021)

⁴⁶Strategija gospodarskog razvitka Grada Novalje 2010-2020, 2010., http://www.novalja.hr/admin/ustroj/strategija_gospodarskog_razvitka_grada_novalje.pdf (25.01.2021)

⁴⁷Magaš, D., Contribution to the knowledge of the geographical characteristics of the Pag Island, *Geoadria* 5, 2000., str. 5-48

5.2.2. Društveni turistički atraktivni resursi

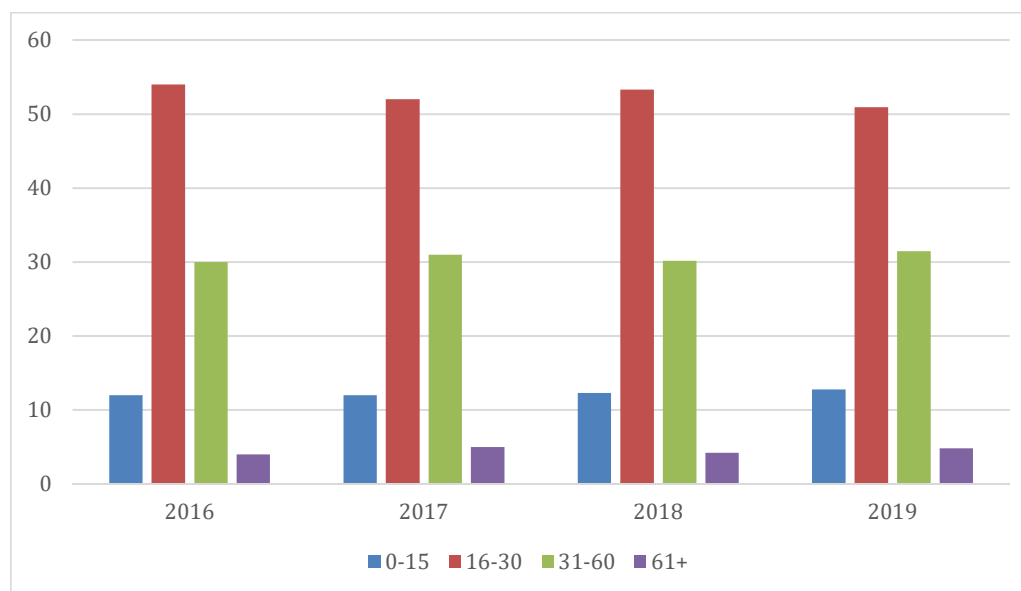
Kad se spomene Novalja i turizam, većini je prva asocijacija Zrće, popularna plaža u čijim klubovima danonoćno partijaju mladi iz cijelog svijeta, veliki festivali elektronske glazbe i rijeke posjetitelja na ulicama.⁴⁸ Bogata ponuda noćne zabave je ono po čemu je Novalja poznata i zbog čega je najpoznatija clubbing destinacija u Hrvatskoj. Podaci koji tome idu u prilog je prikaz dobne strukture posjetitelja u turističkoj sezoni.

Tablica 6. Dobna struktura posjetitelja Novalje od 2016. do 2019. godine

Godine starosti	Udio posjetitelja (%)			
	2016.	2017.	2018.	2019.
0-15	12	12	12,3	12,8
16-30	54	52	53,3	50,9
31-60	30	31	30,2	31,5
61+	4	5	4,2	4,8

Izvor: Interna dokumentacija TZ Novalja, 2021

Grafički prikaz 2. Dobna struktura posjetitelja Novalje od 2016. do 2019. godine

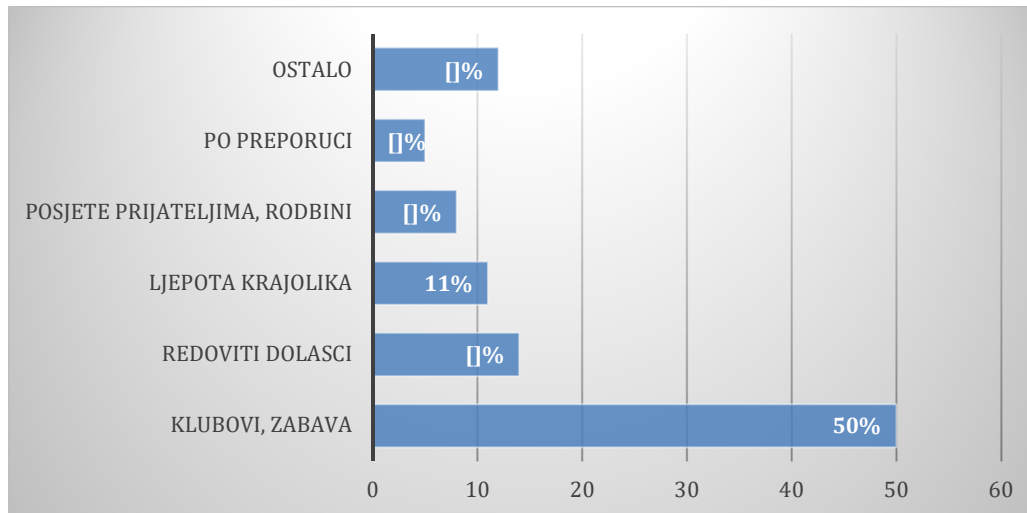
Izvor: vlastita izrada na temelju podataka TZ Novalja, 22.05.2021

Iz prikazanih podataka dobne strukture posjetitelja u razdoblju od 2016. do 2019. godine, jasno je vidljivo da čak 53% posjetitelja čini mlada skupina turista od 16. do 30. godine starosti, pa

⁴⁸Novi list, <https://www.novolist.hr/novosti/zrce-nakon-zrca/> (15.04.2021.)

je za pretpostaviti da je glavni motiv njihovog dolaska u destinaciju upravo zabava, provodi i noćni život, te ih se može okarakterizirati kao clubbing turiste.

Grafički prikaz 3. Razlozi dolaska u Novalju

Izvor: vlastita izrada na temelju podataka TZ Novalja, 22.05.2021

Iz grafičkog je prikaza vidljivo da je čak 50% turista Novalju posjetilo zbog noćnih klubova i zabave na plaži Zrće, čemu u prilog ide i prikaz dobne strukture posjetitelja gdje je prikazano da je čak 53% turista u dobi od 16-30 godina starosti.

Novalja i Zrće – prepoznatljivi brendovi koji tradicionalno čitave turističke sezone brojnim festivalima privlače goste iz cijelog svijeta. Ono po čemu je plaža Zrće poznata su klubovi Papaya, Kalypso, Aquarius i Noa u kojima se organiziraju mnogi glazbeni festivali, a sudionici tih festivala većinom su najpoznatiji svjetski D.J.-i koji dolaskom na Zrće potvrđuju da spadaju u sam vrh elektronske glazbe.⁴⁹

⁴⁹Visit Pag island, dostupno na: <https://www.otok-pag.hr/tours/plaza-zrce/PG-TR-138> (25.01.2021.)

Tablica 7. Festivali na plaži Zrće 2018. godine

Naziv festivala	Datumi održavanja
Summer Opening 2018	24. – 26.5.2018.
Zrce Spring Break 2018	31.5. – 3.6.2018.
Hideout	25. – 29.6.2018.
Zrce Beach Festival Wild&Free 2018	14. – 20.7.2018.
Area 4 Festival	16. – 19.7.2018.
Loveweek Festival	21. – 27.7.2018.
Austria goes Zrce	21. – 28.7.2018.
Black Sheep Festival	30.7. – 2.8.2018.
Sonus Festival	19. – 23.8.2018.
Summer Peak Festival	26. – 30.08.2018.

Izvor: KlikCup, <https://www.klikcup.com/hr/blog-hr/ljeto-na-zrcu-najpoznatiji-festivali-elektronicke-glazbe-jos-jednom-na-hrvatskoj-ibizi> (25.01.2021)

Nabrojani klubovi su tipični open-air klubovi koji obuhvaćaju veliku površinu na plaži Zrće. House ili r'n'b je glazba koja se uglavnom sluša u klubovima Papaya, Kalypso, Aquarius i Noa, a uz glazbu prisutne su i atraktivne plesačice.

Slika 3. Zrce Beach Festival Wild&Free 2018

Izvor: KlikCup, <https://www.klikcup.com/hr/blog-hr/ljeto-na-zrcu-najpoznatiji-festivali-elektronicke-glazbe-jos-jednom-na-hrvatskoj-ibizi> (25.01.2021)

Osim clubbing turizma, važno je spomenuti i kulturni turizam na području Novalje. Izdana je i brošura namijenjena promociji kulturnog turizma, u kojoj se naglasak stavlja na područje uvale Caske, koje je predodređeno da postane centar kulturnog turizma. U uvali Caska pronađen je velik broj vrijednih predmeta i ostataka starog grada Kisse. Legenda o Kissi, antičkom gradu koji je potonuo prije 1.600 godina i o blagu koje je potonulo zajedno s gradom i danas izaziva

veliku znatiželju kod turista. Ostaci starog grada nalaze se na dnu mora u uvali Caska, dok se i povjesničari slažu kako je to bio značajan grad, na što upućuju dokazi o postojanju pogona u kojem se od školjaka proizvodila boja za tkanine koja se prevozila u Rim. U rimsko vrijeme Novalja je bila poznata po pristaništima i nalazila se na pomorskom pravcu, od Grčke prema sjevernoj Italiji do srednje Europe.⁵⁰

Slika 4. Uvala Caska

Izvor: Turistička zajednica grada Novalje, <https://visitnovalja.hr/> (25.04.2021.)

Danas se ispod čitavog područja nalaze brojni ostaci rimske arhitekture, kao što su vodovodi, bazilike, amfore. Rimski vodovod, najznačajniji je antički spomenik Novalje iz 1. stoljeća prije Krista, danas poznat kao Talijanova buža. Riječ je o 1.042 metra dugom tunelu isklesanom u stijeni, koji je služio za dopremanje vode iz novaljskog polja u centar antičkog grada. Osim vodovoda, značajna je i velika gradska bazilika. U središtu Novalje, na području Male crkve ili crkve Majke Božje, pronađeni su ostaci velike starokršćanske bazilike. To je značajno arheološko nalazište na tom području.⁵¹

Kulturna i društvena djelatnost nastavlja se kroz manifestacije; Fešta od maja – gastronomska i ekološka priredba, popraćena pjesmom i plesom, koja se organizira oko prvosvibanjskih praznika, a gdje se nude domaće delikatese koje spremaju novaljski ugostitelji; Uskrсни doručak – priređuje se na Uskrсни ponedjeljak u prijedopnevnim satima na glavnom gradskom trgu, gdje se nude domaća jela i specijaliteti, a ova priredba se održava još od 2001. godine; Festival pisme na kanat – održava se od 2003. godine, oko 25. studenog, na blagdan sv. Katarine, zaštitnice

⁵⁰Strategija gospodarskog razvitka Grada Novalje 2010-2020, 2010., str. 36, http://www.novalja.hr/admin/ustroj/strategija_gospodarskog_razvitka_grada_novalje.pdf (25.01.2021)

⁵¹Ibid., str. 37

Župe Novalja. Pjevanje nakanat tradicionalno je pučko dvoglasno pjevanje, te posebnu vrijednost ima pučko liturgijsko pjevanje čije bogatstvo dolazi do izražaja u vjerskim obredima Velikog tjedna (od Cvjetnice do Uskrsa). Izložba paške ovce i paškog sira koju su pokrenuli grad Novalja i Udruga uzgajivača paške ovce, a koja za zadaću ima promociju paške ovce i paškog sira, te unapređenje razvoja stočarstva na Pagu.⁵² Lunjska maslinada važna je manifestacija na području Luna, sjeverozapadnog dijela otoka Paga, koje ima višestoljetnu maslinadu neprocjenjive vrijednosti i dugu tradiciju proizvodnje maslinovog ulja. Prostire se na površini od 24 hektara, a zbog svoje kulturološke vrijednosti 1963. godine je proglašena specijalnim rezervatom divlje masline i registrirana pri Ministarstvu zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske. Manifestacija u kojoj sudjeluju brojni stručnjaci s područja maslinarstva te brojni posjetitelji koji dolaze slušati stručna predavanja i kušati vrhunska maslinova ulja koja su na međunarodnim ocjenjivačkim sudovima u Zadru i Splitu okrunjena zlatnim, srebrnim i brončanim medaljama.⁵³

Slika 5. Lunjska maslinada

Izvor: Tportal.hr, <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/razotkrivamo-misterij-1600-godina-starih-maslina-na-pagu-20160811> (25.04.2021.)

Sve ove manifestacije se uklapaju u strategiju kojoj je cilj obogaćivanje turističke ponude Grada Novalje što je povezano sa smanjenjem sezonalnosti, uvođenjem sadržaja namijenjenih obiteljskim turistima izgubljenima zbog reputacije koju Novalja ima zbog clubbing turizma.

⁵²Turistička zajednica grada Novalje, <https://visitnovalja.hr/tradicionalne-manifestacije/> (25.04.2021.)

⁵³Lun.hr, <https://www.lun.hr/maslinada.html> (25.04.2021.)

5.3. Receptivni kapaciteti

Pod pojmom receptivnih kapaciteta podrazumijevamo sve objekte koji služe za prihvatanje posjetitelja određene turističke destinacije te zadovoljenje njihovih potreba.

Broj postelja jedan je od glavnih pokazatelja razvijenosti turizma u nekoj državi. Postelje ili drugim nazivom kreveti se dijele na stalne i pomoćne. Pomoću ovog pokazatelja dobija se uvid u broj smještajnih kapaciteta unutar nekog mjesta. Turistički razvijenija mjesta, točnije mjesta sa većom turističkom aktivnošću imaju veći broj postelja nego li ona koja nisu orijentirana prema turizmu.

Tablica 8. Smještajni kapaciteti grada (broj ležajeva) Novalje u razdoblju od 2016. do 2019. godine

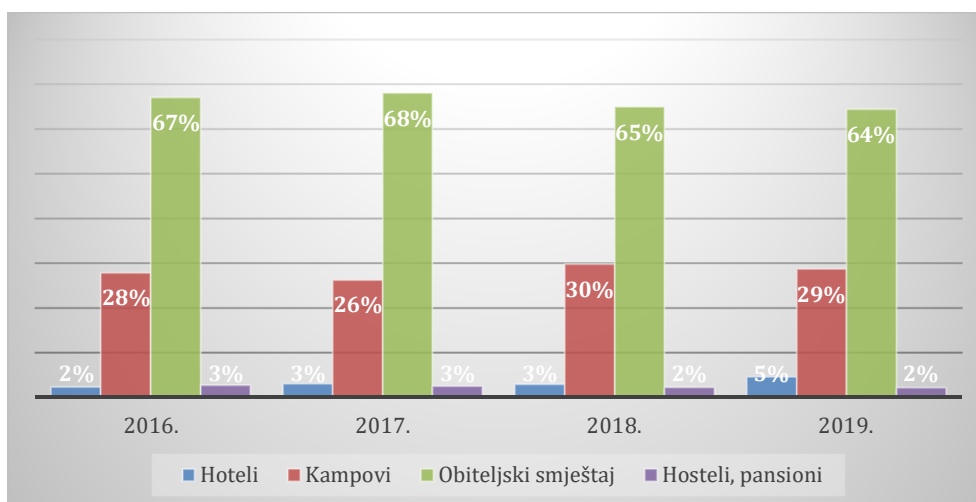
	Broj ležajeva/kamp mjesta			
	2016.	2017.	2018.	2019.
Hoteli	456	634	671	1.090
Kampovi	5.400	5.400	6.747	6.759
Obiteljski smještaj	13.000	14.000	14.700	15.150
Hosteli, pansioni	529	529	516	516
Ukupno:	19.385	20.563	22.634	23.515

Izvor: Interna dokumentacija TZ Novalja, 2021.

Tablica prikazuje broj postelja u turističkim smještajnim kapacitetima u gradu Novalji, za godine u razdoblju od 2016. do 2019.

Smještajni kapaciteti grada Novalje mogu primiti višestruko veći broj turista u odnosu na broj stanovnika, ali imaju izrazito nepovoljnu strukturu. Hoteli čine tek 3% ukupnih smještajnih kapaciteta Novalje, dok 97% otpada na kampove, privatni smještaj, odmarališta. Kapaciteti u privatnom smještaju bilježe konstantan rast kroz godine. Novaljski hoteli Loža, Liberty, Boškinac, Luna i Terra mogu se pohvaliti skromnim udjelom od oko svega 3% u novaljskim smještajnim kapacitetima. Struktura smještajnih kapaciteta je nepovoljna zbog, još uvijek, malog broja osnovnih (hotelskih) kapaciteta naspram ukupnih kapaciteta u kojima se onda ostvaruje mali dio ukupnog turističkog prometa, dok se u prevladavajućim - komplementarnim kapacitetima (obiteljski smještaj, kampovi, hosteli), ostvaruje najveći dio.

Grafički prikaz 4. Smještajni kapaciteti grada (broj ležajeva) Novalje u razdoblju od 2016. do 2019. godine

Izvor: vlastita izrada na temelju podataka TZ Novalja, 22.05.2021

Kada se u obzir uzme činjenica da je upravo hotelski smještaj smještaj više cjenovne kategorije kojemu bi turističke destinacije trebale više težiti, ne čude potezi lokalne vlasti Novalje koja se zadnjih godina trudi povećati udio hotelskog smještaja. Grad bi trebao povećati ponudu hotela vodeći pritom računa o prostornom uređenju destinacije i negativnim učincima po okolišu. Prilikom planiranja izgradnje prihvatnih turističkih kapaciteta treba voditi brigu i o prihvatnim kapacitetima plaža, te voditi računa u prostornom planiranju o zaštiti prirode i kulture, uključivanjem šireg kruga stručnjaka.⁵⁴

⁵⁴Strategija gospodarskog razvitka Grada Novalje 2010-2020, 2010., http://www.novalja.hr/admin/ustroj/strategija_gospodarskog_razvitka_grada_novalje.pdf (25.01.2021.)

5.4. Turistički promet

Ostvaren turistički promet mjeri se brojem dolazaka i noćenja turista na nekom geografskom području, pa su to glavni pokazatelji razvoja i općenitog stanja turizma u nekom prostoru. Uz pomoć njih utvrđuju se trendovi u turističkim kretanjima, procjenjuje se stupanj razvijenosti turizma, te se uočavaju posljedice nekih konkretnih turističkih pojava koje se odvijaju u određenom prostoru.

Tablica 9. Turistički dolasci i noćenja na području grada Novalje u razdoblju od 2016. do 2019. godine

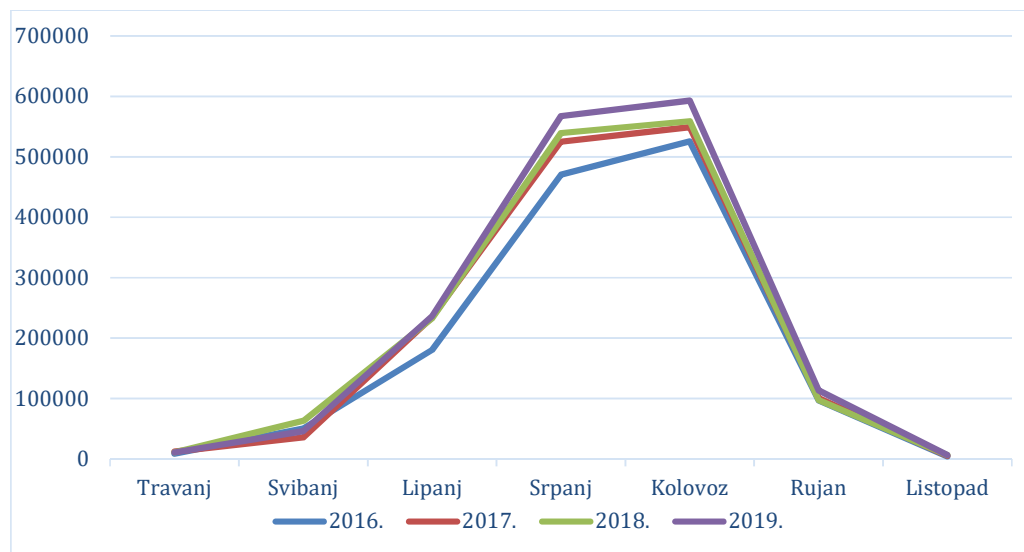
GODINA	DOLASCI			NOĆENJA		
	Domaći turisti	Inozemni turisti	Ukupno	Domaći turisti	Inozemni turisti	Ukupno
2016.	11.007	197.484	208.491	60.751	1.276.881	1.337.632
2017.	11.769	219.166	230.935	64.220	1.399.485	1.463.705
2018.	13.202	228.265	241.467	68.981	1.440.532	1.509.513
2019.	16.102	234.644	250.746	82.994	1.492.080	1.575.074

Izvor: vlastita izrada na temelju podataka TZ Novalja, 22.05.2021

Iz prikazanih podataka vidljiv je trend porasta broja dolazaka i noćenja, kako domaćih, tako i inozemnih turista na području Novalje, što je posljedica činjenice da se Novalja profilirala i sagradila reputaciju destinacije za mlade, uz nezapostavljanje ostalih oblika turizma. Velika popularnost zbog međunarodno poznatih glazbenih festivala među mladm populacijom, odrazila se na prikazana povećanja. Novalja je projektom turističkog bontona uspjela smanjiti tenzije između clubbing turista i lokalnog stanovništva, što je također jedan od razloga povećanja broja turističkih dolazaka i noćenja tijekom promatranih godina.

Na sljedećem grafičkom prikazu prikazane su mjesečne oscilacije u noćenjima turista na području grada Novalje.

Grafički prikaz 5. Ukupan broj ostvarenih turističkih noćenja po mjesecima u razdoblju od 2016. do 2019. godine

Izvor: vlastita izrada na temelju podataka TZ Novalja, 22.05.2021

Iz prikazanih podataka vidljivo je da je najveći broj noćenja ostvaren u 2019. godini, tijekom srpnja i kolovoza, dok je manji broj noćenja ostvaren u lipnju i rujnu. Tijekom ta četiri mjeseca ostvareno je između 80 i 90% ukupnih turističkih noćenja na području Novalje. Povezujući to sa dobnom strukturom turista, motivi dolaska su zabava i noćni provodi na plaži Zrće, a nakon završetka festivala koji se tamo održavaju u ljetnim mjesecima, mladi napuštaju destinaciju. Turistički promet karakterizira sezonalnost, što je vidljivo i u ovom slučaju. Također, naglašena sezonalnost utječu loše na okoliš u smislu prometnih zagušenja, pretjeranog iscrpljivanja prirodnih resursa i plaža, opterećenje komunalne infrastrukture, povećane količine otpada i buke, a sve to zajedno utječe na kvalitetu okoliša i življenje lokalnog stanovništva.⁵⁵

Kako inozemni turistički promet redovito čini oko 95% ukupnog turističkog prometa, u tablici 10 prikazani su usporedni pokazatelji po najznačajnijim emitivnim zemljama od 2016. do 2019. godine.

⁵⁵Birkić, D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Doktorska disertacija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016., str. 188

Tablica 10. Usporedni pokazatelji inozemnog turističkog prometa na području grada Novalje u turističkim sezonama od 2016. do 2019. godine

	2016.		2017.		2018.		2019.	
	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja
Njemačka	41.694	307.386	48.469	349.642	49.739	345.925	54.985	378.163
Slovenija	30.807	234.476	31.423	237.808	32.306	242.452	33.455	249.099
Italija	34.545	214.832	37.321	230.487	40.427	246.578	43.951	265.784
Austrija	17.505	102.079	19.358	109.018	19.291	109.176	19.124	108.190
Velika Britanija	12.171	70.910	12.629	74.257	13.594	79.952	10.932	65.780
Ostale zemlje	60.762	347.198	69.966	398.273	72.908	416.449	72.197	425.064
Ukupno	197.484	1.276.881	219.166	1.399.485	228.265	1.440.532	234.644	1.492.080

Izvor: vlastita izrada na temelju podataka TZ Novalja, 22.05.2021

Podaci iz tablice pokazuju da je turistički promet iz triju najjačih emitivnih zemalja - Njemačke, Italije i Slovenije, 2019. porastao u odnosu na 2018. i to po vrlo zadovoljavajućim, pa i visokim stopama naročito kod njemačkih i talijanskih turista.

Najzanimljiviji, ujedno i znakovit podatak iz gornje tablice, posebno glede daljnjeg razvoja turističke ponude, je onaj o osjetnijem podbačaju turističkog prometa britanskih turista 2019. godine u odnosu na prethodnu godinu: 2019. godine, naime, došlo je 2.662 manje (-20%), a ostvarili su i 14.172 noćenja manje (-18%), nego u 2018. godini. S obzirom na snagu britanskog emitivnog turističkog tržišta te platežnu sposobnost britanskih turista, podbačaj njihovog turističkog prometa ima veću težinu nego da se radi o nekom slabijem emitivnom tržištu. To se djelomično može objasniti mogućim zasićenjem ove skupine turista dosadašnjom ponudom sadržaja na Zrću što je bio glavni motiv njihova dolaska.

6. KRITIČKA ANALIZA POSLJEDICA RAZVOJA TURIZMA U GRADU NOVALJI

Turistička ponuda na području Grada Novalje temelji se na prirodnim atraktivnostima među kojima su prostrane plaže u neposrednoj blizini Novalje te u svim manjim naseljima. Turističkom ponudom dominira ponuda sunca i mora, te u zadnje vrijeme kulturna baština, arheologija i gastronomija sa izvornom ponudom u funkciji održivog razvoja.

Novaljski turizam, kao i turizam Republike Hrvatske, odlikuje visoka koncentriranost turističke potražnje na srpanj i kolovoz. Noćenja ostvarena u samo dva ljetna mjeseca, srpnju i kolovozu, značajno dominiraju u odnosu na ostatak godine, ali ni mjeseci lipanj i rujan ne zaostaju u ukupnim turističkim noćenjima na području Novalje. Broj turističkih noćenja u lipnju značajno ovisi o festivalima na plaži Zrće koji privlače veći broj turista, te da se u tom mjesecu upravo zahvaljujući tome ostvaruje veći broj turističkih noćenja.⁵⁶

Obzirom na činjenicu da je Novalja predvodnica razvoja clubbing turizma, ne čudi velik broj prednosti koje ta destinacija ima za daljnji razvoj ovog oblika turizma.

Glavne prednosti Novalje u daljnjem razvoju clubbing turizma svakako su njena reputacija glavne hrvatske clubbing destinacije za mlade, ugled koji je stekla, kao i iskustvo koje su lokalna vlast i ugostitelji do sada prikupili. Unatoč pritiscima velikog broja turista i gužvama u razdoblju glavne sezone, novaljski okoliš još uvijek nije uništen. Kakvoća mora na plažama je izuzetno visoka, a veliki broj plaža, uvala i okolnih mjesta u kombinaciji s raznolikošću reljefa pruža velik broj dodatnih mogućnosti kojima turisti mogu upotpuniti svoje slobodno vrijeme. Uspješno provedenim projektima smanjeni su konflikti između clubbing turista i ostalih tipova turista, te lokalnog stanovništva.

Nedostaci novaljskog clubbing turizma su prevelike gužve, naglašena sezonalnost, uništavanje okoliša, nepovoljna struktura smještaja, konzumacija alkohola i droga, visoke cijene, te razuzdanost clubbing turista. Starosjedioci se žale na buku, galamu, prenapučenost te na "Sodomu i Gomoru", kako su počeli nazivati noćne provode na Zrću potaknuti pričama o seksualnim avanturama na plaži i golemim količinama ispijenog alkohola.

⁵⁶Visit Pag island, dostupno na: <https://www.otok-pag.hr/tours/plaza-zrce/PG-TR-138> (25.01.2021.)

Slika 6. Naslov novinskog članka o razuzdanim provodima

Izvor: Nacional, www.nacional.hr/paska-sodoma-i-gomora-novalja-oaza-seksa-droge-i-alkohola (24.04.2021.)

Slika 7. Naslov novinskog članka o ponašanju turista na Zrću

Izvor: Index.hr, <https://www.index.hr/magazin/clanak/lokalci-za-index-o-gadostima-koje-partijaneri-rade-na-zrcu-hodaju-goli-kradu-i-pijani-razbijaju/992443.aspx> (24.04.2021.)

Problem ponašanja turista na javnom mjestu rezultirao je nezadovoljstvom domaćeg stanovništva kao i nezadovoljstvom ostalih gostiju koji također dolaze u Novalju.

Ali bez Zrća ne bi bilo ni Novalje, barem ne ovakve kakvu je sada poznajemo.⁵⁷ Buka iz klubova na Zrću definirana je kao problem koji je nužno sanirati, dok se razina buke znala penjati i do 112 decibela, a vlasnike klubova nije se moglo kazniti jer se nije moglo odrediti tko je od njih pretjerao. Zbog toga su se na kritičnim mjestima u okolici Zrća postavile mjerne jedinice na kojima se pazilo da buka ne prelazi 50 decibela, pa kad je buka u klubovima prelazila

⁵⁷Poslovni.hr, <https://www.poslovni.hr/lifestyle/nije-ni-porok-najvece-zlo-turiste-u-novalji-vrebaju-zandari-pauci-i-visoke-globe-50385>, Nije ni porok najveće zlo: turiste u Novalji vrebaju žandari, 'pauci' i visoke globe (24.04.2021.)

dopušteno, sustav bi automatski reagirao i vraćao razglas na dopuštenu jačinu. Ugradnjom limitatora smanjena je emisija buke i uvedena je kvalitetna kontrola jačine zvuka.

Tablica 11. Prikaz evidentiranih prekršaja na području PP Novalja

	2016.	2017.	2018.	2019.
Kršenje javnog reda i mira (drsko ponašanje, tučnjava, svađa, vika, omalov. služb. osobe)	118	103	107	80
Zlouporaba opojnih droga	37	22	21	6
Krađe, razbojništva, pronevjera	141	160	108	100
Prometne nesreće	149	172	127	130
Kaznena djela protiv sigurnosti javnog prometa (ugrožavanje prometa opasnom radnjom ili sredstvom, obijesna vožnja)	4	8	5	5
Ukupno broj prekršaja:	449	465	368	321

Izvor: Policijska uprava ličko-senjska, <https://licko-senjska-policija.gov.hr/statistika/81> (30.06.2021.)

Iz prikazanih podataka vidljivo je smanjenje kaznenih prekršaja na području Novalje, te je grad Novalja prva destinacija koja je javno progovorila o problemima, te se promptno krenulo s provedbom niza aktivnosti kao što su: jačanje komunalnog redarstva, pa su donijete i odluke kojima su komunalnim redarima dane razne ovlasti kao npr. u slučaju većih prometnih gužvi i prometnih nesreća oni su ti koji reguliraju promet. Također, uspostavljena je suradnja s klubovima, dok se educiranje gostiju o javnom redu i miru vrši odmah pri dolasku u grad. U tu svrhu, otisnuto je 100.000 promotivnih letaka „Turističkog bontona“ na četiri jezika, te su distribuirani na svim bitnim turističkim punktovima.⁵⁸

Također, na ključnim lokacijama u Gradu Novalji uveden je aktivan video nadzor (19 kamera), koje su povezane u jedinstveni nadzorni centar, a koje pomažu policiji prilikom prometnih nesreća i ostalih istražnih radnji.

⁵⁸Treća međunarodna konferencija o sigurnosti u turizmu, 2017., <https://www.zastita.info/UserFiles/file/zastita/SIGG/SIGG%202018/prezentacije/08.%20Ante%20Dabo.pdf>, Case study Novalja – spoj noćnog života i sigurnosti lokalnog stanovništva (24.04.2021.)

Prosječna dnevna potrošnja novaljskog turista (unatoč činjenici da je značajno mlađi) iznosi 47,5 eura po danu.⁵⁹ Novalja se ne može pohvaliti velikom lojalnošću svojih gostiju, no njezin glavni i međunarodno poznati brend, plaža Zrće, vrlo je uspješni u privlačenju gostiju koji nikada prije nisu posjetili Republiku Hrvatsku, a koji će zahvaljujući dolasku na Zrće posjetiti i druge destinacije diljem Republike Hrvatske. Podizanje kvalitete i poboljšanje strukture smještaja, uvođenje novih sadržaja za mlade turiste, razvoj robinzonskog turizma na otocima Škrda i Dolfin, te konstantno ulaganje uz praćenje najnovijih svjetskih trendova mogućnosti su koje Novalja ima u daljnjem razvoju turizma.

Slika 8. Kodeks ponašanja u gradu Novalji

Kodeks ponašanja u gradu Novalji	
Dragi posjetitelji, dobro došli u Novalju! Posljednjih godina Novalja se svrstala među najpoželjnija i najusješnija hrvatska turistička odredišta, a njezino se ime proširilo diljem svijeta, osobito zahvaljujući ponudi zabavnih sadržaja za mlade. Kao dobrim domaćinima, želja nam je da se svi vi u našem gradu osjećate udobno te da uživajte u raznovrsnoj ponudi u kojoj će, vjerujemo, svatko od vas naći nešto za sebe. Novalja je grad duge turističke tradicije, iznimnih prirodnih ljepota i ljubaznih domaćina koji će se istinski potruditi da vaš boravak učine lijepim doživljajem koji će vam trajno ostati u sjećanju. Našim nastojanjima u tome i vi možete doprinijeti svojim ponašanjem. Stoga vas želimo podsjetiti na pojedine odredbe o javnom redu i miru koje vrijede na području Grada Novalje te vas ljubazno molimo da ih poštujuete na obotrano zadovoljstvo. U tom smislu, ističemo da na području grada Novalje nije dopušteno: • kretanje bez kupaćeg kostima izvan nudističkih plaža • kretanje po gradu i ulazanje u javne prostore bez odjeće ili u kupaćem kostimu, osim u one koji su locirani tako da pružaju usluge kupaćima • ležanje i spavanje na javnim površinama, klupama, nogostupima, travnjacima, u parkovima i sl.	• konzumiranje alkoholnih pića na javnim mjestima, osim na organiziranim javnim priredbama • bacanje otpadaka i opušaka po javnim površinama i u more • izazivanje nereda na javnim mjestima vikanjem, vrijeđanjem, svađom, tužnjavom i sl. • remećenje javnog reda i mira, osobito u noćnim satima, glasnim pjevanjem i reproduciranjem glazbe, vikanjem, vrištanjem i sl. • upravljanje motornim vozilima, osobito motociklima, uz jaku buku • omalovažavanje i vrijeđanje službene osobe koja se brine o održavanju javnog reda i mira. O poštivanju odredbi o javnom redu i miru brinu se komunalno redarstvo grada Novalje i policija, koji će intervenirati u svim slučajevima njihova kršenja. Poštujte kulturu, običaje i tradiciju grada Novalje, kao i kućni red u objektima u kojima boravite! Hvala vam što ste izabrali Novalju za mjesto svojeg odmora. Želimo vam ugodan boravak u našoj sredini! GRAD NOVALJA TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA NOVALJE

Izvor: Turistička zajednica grada Novalja,

<https://www.zastita.info/UserFiles/file/zastita/SIGG/SIGG%202018/prezentacije/08.%20Ante%20Dabo.pdf>,

Case study Novalja – spoj noćnog života i sigurnosti lokalnog stanovništva (25.04.2021.)

Učinci turizma mogu biti izravni i neizravni za određenu turističku destinaciju, odnosno ukupno za samu državu i gospodarstvo. Kao što je navedeno u prethodnom dijelu rada veliki postotak Novalji dolazi upravo od turizma i njegovih kretanja. Razvojem turizma i primjenom specijaliziranih vrsta došlo je do razvoja malih mjesta u Republici Hrvatskoj kao što je Novalja.

Nadalje, turizam ima i neizravne učinke za Novalju jer dolazi do veće potražnje u mjestima, gdje se generiraju nova radna mjesta, poslovi, povećanje ekonomskog standarda i izgradnjom boljih uvjeta za život ljudi u određenom mjestu.

⁵⁹Ibid.

Kako bi se turizam razvio važno je definirati i osmisliti kvalitetnu turističku ponudu, kroz proizvode i usluge koji će zadovoljiti potrebe gostiju, kako domaćih tako i stranih. Najvažniji cilj turizma i turističke ponude je prepoznati želje i potrebe samog gosta te pronaći način da ih se zadovolji. Kroz zadovoljenje gostiju doći će do boljeg imidža same destinacije, kao i do ekonomskih rezultata za mjesto u kojem se odvija turizam.

Turizam je postao čimbenik bez kojeg mnoge zemlje ne bi mogle funkcionirati, kao primjer Republike Hrvatske gdje je on postao jedan od ključnih čimbenika za samu državu, što je vidljivo na primjeru grada Novalje. Na primjeru Novalje i ljetnog turizma došlo je do stvaranje ljetne sezone u kojoj mnogi ljudi iz drugih krajeva nalaze sezonski posao.

Turizam je generator gospodarskih kretanja, pa se sam turizam kao pojava sastoji od velikog broja gospodarskih djelatnosti koje generiraju ekonomska kretanja u gradu Novalji. Samim razvojem turizma u određenoj sredini dolazi do pojave zaposlenja i otvaranja novih radnih mjesta kao i širenja ponude u navedenom mjestu. Danas su selektivni oblici turizma jedni od generatora razvoja malih (lokalnih) sredina što je vidljivo u ovom primjeru Novalje.

Kao što je rečeno, turizam kao pojava predstavlja važan čimbenik u razvoju određene države, u ekonomskom kao i društvenom smislu, jer putem razvoja selektivnih oblika turizma dolazi do razvoja života u sredinama gdje je ekonomija propala ili nestala.

Naravno, turizam se ne može definirati kao jedinstvena gospodarska djelatnost već je on skup različitih djelatnosti i aktivnosti u određenoj destinaciji koji projicira gospodarske učinke. Kroz svoje turističke proizvode i usluge on stvara turističku ponudu, a plasira je gostima koji žele takav oblik proizvoda.

7. ZAKLJUČAK

Razvoj turizma u Republici Hrvatskoj je započeo i dugo se zasnivao isključivo na atraktivnom primorskom području, a sunce i more i danas predstavljaju dominantan, ključni faktor prepoznatljivosti Republike Hrvatske u svijetu. Grad Novalja značajniji razvoj bilježi od 2005. godine kada su se ujedno počeli otvarati prvi noćni klubovi na Zrću. Od tada je uslijedila izraženija izgradnja turističke infrastrukture, ponajprije vidljivo kroz izgradnju stanova za odmor i kampova te je došlo do ubrzanog razvoja tzv. clubbing turizma. Unatoč snažnom razvoju clubbing turizma, turizam Novalje ostao je iznimno sezonskog karaktera, turističke aktivnosti i dalje su koncentrirane većinom u srpnju i kolovozu. Usprkos svjesnosti o značaju turizma za opći gospodarski razvoj otoka Paga i Grada Novalje, lokalno stanovništvo priželjkuje razvoj drugih specifičnih oblika turizma u Novalji te nije zadovoljno plažom Zrće, njezinim noćnim klubovima i mlađim posjetiteljima koji stvaraju mnoge probleme. Svaka lokalna zajednica određena je kulturnim, povijesnim i tradicionalnim vrijednostima, a posebno ljudima koji tu žive i rade. Stanovnici su važni dionici koji mogu utjecati na uspjeh ili neuspjeh lokalne turističke djelatnosti te mogu doprinijeti dobrobiti zajednice svojim sudjelovanjem u planiranju, razvoju i djelovanju turističkih atrakcija te širenjem gostoprimstva turistima. Lokalno stanovništvo koje je vezano za neko određeno područje i vlastiti okoliš, ima mnogo bolji osjećaj za to što su realne potrebe tog područja kao i jasniju viziju budućeg razvoja nego li središnja uprava. Vidljiv je trend smanjenja podrške turizmu, te za dobrobit daljnjeg razvoja turizma i gospodarstva te zadovoljstva lokalnog stanovništva životom u Novalji nužno je uključiti vizije, želje, potrebe lokalnog stanovništva u planove za budući razvoj ove destinacije. Clubbing turizam kao specifična vrsta turizma ima pozitivne i negativne učinke na lokalno stanovništvo i samu destinaciju. Pozitivni učinci očituju se kroz masovne dolaske stranih turista i deviznih prihoda, sezonske zaposlenosti i mogućnosti razvoja prostorne infrastrukture, dok se negativni učinci očituju kroz veliko zagađenje okoliša, konzumaciju alkohola i droga, vandalizam te buku, stoga se štetne ekološke i sociokulturološke posljedice odražavaju na lokalno stanovništvo i prostor. Turizam može pozitivno djelovati na razvoj gospodarstva kao što je stvaranje novih radnih mjesta, povrat ulaganja za ekonomiju u nastajanju, tehnologiju i rast životnog standarda. Pozitivni učinci jednako pridonose stavovima lokalnog stanovništva kada je riječ o povećanju njihovog dohotka, izgradnji komunalne infrastrukture, poticanju mladih poduzetnika uslijed turističkog razvoja. Turizam ima i negativne utjecaje koji se mogu objektivno mjeriti kao što su povećanje prometne gužve, stope kriminala i niske stope plaća. Turizam povećava prometnu zagušenost i prenaseljenost u destinaciji zbog posjetitelja.

Negativnim stavovima dodatno doprinose problemi iseljavanja stanovništva, nemogućnost zapošljavanja van sezone, razvoj van granica prihvatnih kapaciteta posebno u jezgrama gradova te uništavanje prirodnih i kulturnih resursa. Također, događanja u obliku kulturno-umjetničkih događaja, festivala mogu biti razlog prepoznatljivosti i razvoja destinacije, u ovom slučaju grada Novalje. Ono po čemu je Novalja poznata je plaža Zrće, dok je ista poznata po klubovima Papaya, Kalypso, Aquarius i Noa u kojima se organiziraju mnogi glazbeni festivali i zbog čega destinaciju posjećuje velik broj mlađe populacije. Prošla godina je obilježena pandemijom Covida, te je protekla sa znatno manjim brojem turista i „partijanera“ koji su danonoćno partijali na festivalima elektronske glazbe.

Zaključno, plaža Zrće, raj za partijanere iz cijelog svijeta, industrija zabave i tvornica novca, brendirala je Novalju kao najpoželjniju clubbing destinaciju u Hrvatskoj, a i šire.

POPIS LITERATURE

Knjige

1. Birkić, D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Doktorska disertacija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016.
2. Birkić, D., Primužak, A., Erdeljac, N.: Sustainable Tourism development of coastal destinations – the role and significance of local residents“, 101-120, Vol.5, 5th International Scientific Conference Tourism in Southern and Eastern Europe 2019- Creating Innovative Tourism Experiences: The way to Extended the Tourist Season, 16.-18. May 2019, Opatija, 2019.
3. Birkić, D., Primužak, A., Varičak, I.: The influence of local government upon the sustainable tourism development of a coastal destination, str. 16 -32, 24th International Congress, TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY 2018, Trends and Challenges, Original Scientific paper, ISSN 2623-7407, Opatija, April 26 – 27 2018.
4. Birkić, D., Čubelić Pilija, I., Kljajić Šebrek, J.: The role of local government in planning of sustainable tourism of coastal destination, 22nd Biennial International Congress, TOURISM & HOSPITALITY INDUSTRY 2014, Trends in Tourism and Hospitality Managment, Original Scientific paper, ISSN 1848-4581, Opatija, 08.-09. May 2014.
5. Cummins, R. A.: On the trail of the gold standard for life satisfaction. Social indicators research, 35, 179–200, 1995.
6. Čavlek, N. i suradnici: Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, Zagreb, 2011.
7. Dabo, D.: Novalja – Turistička monografija, Turistička naklada, Novalja, 2007.
8. Denona – Bogović, N.: Strategija gospodarskog razvitka Grada Novalje 2010.-2020., Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka – Novalja, 2010.
9. Dulčić, A., Petrić, L.: Upravljanje razvojem turizma, Mate d.o.o., Zagreb, 2001.
10. Felce, D. i Perry, J.: Quality of life: A Contribution to its definition and measurment, Cardiff, Wales, UK; Mental Handicap in Wales Applied Research, 1993.
11. Franjić, J., Održivi razvoj turizma otoka Cresa, Karlovac, 2018.
12. Jelinčić, D.A.: Turizam vs. Identitet – Globalizacija i tradicija, Etnološka istraživanja, No. 11, 2006.
13. Kim, K.: The effects of tourism impacts upon quality of life residents in the community, Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg, Virginia, 2002.

14. Kožul, D.: Utjecaj clubbing turizma na transformaciju Grada Novalje, Zagreb, 2018.
15. Krizmanić M., Kolesarić, V.: Pokušaj konceptualizacije pojma kvalitete života, Primijenjena psihologija, god. 10, br. 3, 179-184, 1989.
16. Krendzelak, J.: Tourism in Ibiza Island ad its destination life cycle, University of Nottingham, Nottingham, 2008.
17. Magaš, D.: Contribution to the knowledge of the geographical characteristics of the Pag Island, 2000.
18. Milić, M.: Demografski razvoj otoka Paga od druge polovice 20. st. do danas, Diplomski rad, Geodetski odsjek Prirodoslovno – matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.
19. Murphy, P. E.: Community attitudes to tourism: A comparative analysis, Tourism Management, Vol. 2, No. 3, 189-195, United Kingdom, 1981.
20. Petrić, L.: Osnove turizma, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2013.
21. Petrić, L. i sur.: Ekonomika turizma, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2013.
22. Uriely, N., Belhassen, Y., Drugs and risk – taking in tourism, Annals of Tourism Research, Vol. 33, No. 2, 339-359, Ben-Gurion University of the Negev, Israel, 2005.
23. Vujić, V.: Održivi razvoj turizma, Fakultet za turistički i hotelski menadžment Opatija, Opatija, 2005.

Internet

1. URL: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (online), Turizam u brojkama 2018., https://hrturizam.hr/wp-content/uploads/2019/06/190614_HTZ-TUB_2018_hrv.pdf (pristupljeno 21.01.2021.)
2. URL: Dictionary, <https://www.dictionary.com/browse/clubbing> (pristupljeno 21.01.2021.)
3. URL: Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno 22.01.2021.)
4. URL: Smjernice za integralno upravljanje obalnim područjem Dubrovačko-neretvanske županije, Regionalne razvojne agencije DUNEA-e i Dubrovačko-neretvanske županije, Dubrovnik, http://www.edubrovnik.org/data/1326184830_246_mala_Smjernice%20za%20integralno%20upravljanje%20obalnim%20podru%C4%8Djem%20Dubrova%C4%8Dko%20%20neretvanske%20%C5%BEupanije.pdf (pristupljeno 21.01.2021.)
5. URL: Urbanistički plan uređenja naselja Novalja, www.novalja.hr/prostorni_i_urbanisticki_planovi.hr (pristupljeno 24.04.2021.)
6. URL: Grad Novalja, Strategija ukupnog razvoja, 2016.-2020., http://www.novalja.hr/admin/ustroj/strategija_ukupnog_razvoja_grada_novalje_2016-2020.pdf (pristupljeno 24.04.2021.)
7. URL: Turistička zajednica Grada Novalje, <https://www.tz-novalja.hr/> (pristupljeno 17.11.2020.)
8. URL: Ponovno uspostavljena trajektna linija Prizna-Žigljen, www.lickosenjska.hr/index.php/component/k2/item/236-ponovno-uspostavljena-trajektna-linija-prizna-zigljen (pristupljeno 25.01.2021.)
9. URL: Grad Novalja, https://www.novalja.hr/22/plaze_novalje.html (pristupljeno 22.01.2021.)
10. URL: Turističke priče, <https://www.turistickeprice.hr/istrazili-smo-7-najboljih-plaza-novalje/> (pristupljeno 22.01.2021.)
11. URL: Visit Pag, <https://www.otok-pag.hr/tours/plaza-zrce/PG-TR-138> (pristupljeno 30.01.2021.)
12. URL: Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području Ličko-senjske županije, http://www.lsz-lira.hr/images/pdfdoc/2017/Regionalni_program_ure%C4%91enja_i_upravljanja_mor

- skim_pla%C5%BEama_na_podru%C4%8Dju_Li%C4%8Dko-senjske_%C5%BEupanije_10.pdf (25.05.2021.)
13. URL: Strategija gospodarskog razvitka Grada Novalje 2010-2020, http://www.novalja.hr/admin/ustroj/strategija_gospodarskog_razvitka_grada_novalje.pdf (pristupljeno 25.01.2021.)
 14. URL: Godišnji plan upravljanja pomorskim dobrom na području Grada Novalje u 2020., https://www.novalja.hr/db/db_dir/news/extra_dir/15052020c9ab/godisnji_plan_upravljanja_pomorskim_dobrom_za_2020_godinu.pdf (pristupljeno 25.01.2021.)
 15. URL: Novi list, <https://www.novolist.hr/novosti/zrce-nakon-zrca/> (pristupljeno 15.04.2021.)
 16. URL: KlikCup, <https://www.klikcup.com/hr/blog-hr/ljeto-na-zrcu-najpoznatiji-festivali-elektronicke-glazbe-jos-jednom-na-hrvatskoj-ibizi> (pristupljeno 25.01.2021.)
 17. URL: Tportal.hr, <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/razotkrivamo-misterij-1600-godina-starih-maslina-na-pagu-20160811> (pristupljeno 25.04.2021.)
 18. URL: Turistička zajednica grada Novalje, <https://visitnovalja.hr/tradicionalne-manifestacije/> (pristupljeno 25.04.2021.)
 19. URL: Lun.hr, <https://www.lun.hr/maslinada.html> (pristupljeno 25.04.2021.)
 20. URL: Nacional, www.nacional.hr/paska-sodoma-i-gomora-novalja-oaza-seksa-droge-i-alkohola (pristupljeno 24.04.2021.)
 21. URL: Index.hr, <https://www.index.hr/magazin/clanak/lokalci-za-index-o-gadostima-koje-partijaneri-rade-na-zrcu-hodaju-goli-kradu-i-pijani-razbijaju/992443.aspx>(pristupljeno 24.04.2021.)
 22. URL: Policijska uprava ličko-senjska, <https://licko-senjska-policija.gov.hr/statistika/81> (pristupljeno 30.06.2021.)
 23. URL: Treća međunarodna konferencija o sigurnosti u turizmu, <https://www.zastita.info/UserFiles/file/zastita/SIGG/SIGG%202018/prezentacije/08.%20Ante%20Dabo.pdf>, Case study Novalja – spoj noćnog života i sigurnosti lokalnog stanovništva (pristupljeno 24.04.2021.)

9. POPIS ILUSTRACIJA

1. Geografski položaj Novalje.....	19
2. Plaža Zrće.....	23
3. Zrce Beach Festival Wild&Free 2018.....	28
4. Uvala Caska.....	29
5. Lunjska maslinada.....	30
6. Naslov novinskog članka o razuzdanim provodima.....	37
7. Naslov novinskog članka o ponašanju turista na Zrću.....	37
8. Kodeks ponašanja u gradu Novalji.....	39

10. POPIS TABLICA I GRAFIKONA

Popis tablica

1. Broj stanovnika Ličko-senjske županije i Grada Novalje 2001. i 2011. godine.....	6
2. Ekonomske koristi i ekonomske štete razvoja turizma u priobalnim turističkim destinacijama.....	8
3. Zaposleni i neto plaće u turističkom sektoru 2018. godine u Republici Hrvatskoj.....	10
4. Doxeyev indeks iritacije.....	13
5. Postojeća i planirana namjena površina.....	16
6. Dobna struktura posjetitelja Novalje od 2016. do 2019. godine.....	26
7. Festivali na plaži Zrće 2018. godine.....	28
8. Smještajni kapaciteti grada (broj ležajeva) Novalje u razdoblju od 2016. do 2019. godine.....	31
9. Turistički dolasci i noćenja na području grada Novalje u razdoblju od 2016. do 2019. godine.....	33
10. Usporedni pokazatelji inozemnog turističkog prometa na području grada Novalje u turističkim sezonama od 2016. do 2019. godine.....	35
11. Prikaz evidentiranih prekršaja na području PP Novalja.....	38

Popis grafikona

1. Dobna struktura stanovništva Grada prema popisu stanovništva iz 2011.godine.....	6
2. Dobna struktura posjetitelja Novalje od 2016. do 2019. godine.....	26
3. Razlozi dolaska u Novalju.....	27
4. Smještajni kapaciteti grada (broj ležajeva) Novalje u razdoblju od 2016. do 2019. godine.....	32
5. Ukupan broj ostvarenih turističkih noćenja po mjesecima u razdoblju od 2016. do 2019. godine.....	34